

36. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2023. április 18-20.
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Állami stratégiaalkotás és nemzetközi együttműködés egy békés Északi-sark megteremtésére

Jelige: *róka*

Pályamunka lezárásának időpontja: 2021 év. november hónap

2023.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
1. Elméleti háttér	4
2. Az Arktisz biztonságpolitikai jelentősége	9
2.1. Az arktiszi földtömeg	9
2.2. A tengeri Arktisz	10
2.3. Az arktiszi populáció.....	10
3. Versengés a régióban.....	11
3.1. A kiváltó ok: az éghajlatváltozás.....	11
3.2. Új gazdasági lehetőségek a térségben	13
3.2.1. Élő erőforrás	14
3.2.2. Természeti erőforrások.....	14
3.3. A versengés állomásai	16
3.3.1. Történelmi előzmények	16
3.3.2. Az Arktisz a második világháború alatt	17
3.3.3. Az Arktisz a hidegháború alatt	18
4. Állami stratégiák	20
5. A nemzetközi szervezetek szerepe a térség stabilitásának megteremtésében	39
5.1. Az Egyesült Nemzetek Szervezete és szerepe az Arktisz biztonságának megteremtésében. 40	
5.1.1. ENSZ tengerjogi egyezménye	40
5.1.2. Nemzetközi Tengerészeti Szervezet.....	43
5.2. Az arktiszi nemzetközi rezsim.....	45
5.2.1. Arktiszi Tanács.....	47
5.2.2. A Barents Euro-Arktiszi Együtműködés	49
5.3. Az arktiszi nemzetközi rendszer rezilienciája a krími válsággal szemben.....	50
6. Konklúzió	52
7. Felhasznált irodalom	54

Bevezetés

Az Arktisz a történelem során mindig is olyan terület volt, amelyet az emberiség meg akart ismerni és hódítani. Sokáig azonban elérhetetlennek bizonyult, és túl nagy stratégiai vagy gazdasági értéket egyetlen állam sem látott a térségben. Manapság ez a tendencia megváltozni látszik. Ha napjainkban az Arktisz, mint téma felmerül, leggyakrabban az erőforrások, a területi viták és a növekvő katonai jelenlét kontextusában beszélnek róla. Bár az arktiszi katonai jelenlét az elmúlt évtizedekben folyamatosan nőtt, a világ más térségeihez képest az Arktisz még mindig békésnek mondható. Tudományos körökben viszonylagos konszenzus van azzal kapcsolatban, hogy nem valószínű konfliktus a térségben,¹ azonban az övezet békéje ugyanúgy magyarázatra szorul, mint az, hogy más régiókban miért törnek ki konfliktusok. Egyfelől egy olyan övezetről van szó, ahol olyan nagyhatalmak vannak relatíve közel egymáshoz, akik vetélytársak. A Bering-szoros két partján található az Egyesült Államok és Oroszország, és a két állam között mindössze 89 km távolság van. Továbbá az Arktisz az a térség, amelyre a legjobban hat a klímaváltozás. A jég visszaszorulásával olyan gazdasági és katonai lehetőségek nyílnak meg a térség államai számára, amelyekről eddig nem is álmodhattak. Ennek következtében egyre erősödő verseny is megfigyelhető a térségben. Számos területi vita van az államok között, és az érintettek jelentős összegeket költenek kutatásra, hogy bizonyítsák a területhez való jogukat. Új ásványkincseket és erőforrásokat keresnek az államok egy eddig fel nem tárt területen. Emellett az államok jelentős összegeket költenek haderejük felkészítésére is, hogy sarkvidéki körülmények között is készek legyenek harcolni, továbbá egyre több katonai bázist nyitnak meg. Első ránézésre az Arktisz lehetne a XXI. század vadnyugata, azonban mégsem ezt látjuk.

Ennek magyarázatára *három hipotézist fogalmazok meg*, amelyeket a dolgozat során igazolok.

1. Az Arktisz egy önállóan értelmezhető régió, amelyre nem vagy csak minimálisan hatnak más (külső) régiók konfliktusai.
2. Oroszország az arktiszi régióban nem agresszorként lép fel, hanem kooperációra törekszik.

¹ J. Grätz, „The Arctic: Thaw with Conflict Potential”, *CSS analysis in security policy*, 118:118 (2012), 1–4; J. Käpylä és H. Mikkola, *Arctic Conflict Potential - Towards an extra-arctic Perspective* (Helsinki, 2012); C. Duxbury, „The 5 most important races for the Arctic”, *Politico*, 2020, <https://www.politico.eu/article/5-races-for-the-arctic-trade-resources-supremacy-tourism-salvation/> [Letöltve: 2021.04.17.]

3. Az arktiszi politikai környezet formálásában jelentős szerepe van a nemzetközi szervezeteknek.

Ezen állítások igazolása vagy cáfolata során a dolgozatnak nem célja annak eldöntése, hogy az Arktisz militarizálódik-e vagy sem. Számos példát lehetne hozni mind a militarizáció, mind a kooperáció mellett. A dolgozat célja az, hogy rámutasson az arktiszi régióban zajló integrációs folyamatokra a hidegháború utáni időszakban, amelyben jelentős szerepet töltenek be a nemzetközi szervezetek – bár mind emellett a technológiai és éghajlati változások következtében a haderő szerepe is növekszik a térségben. Ezáltal oldható fel az a bináris kérdés, hogy az Arktisz kapcsán militarizációról vagy kooperációról lehet beszélni.

A dolgozatomban az elméleti háttér felvázolása után előbb definiálom az Arktisz fogalmát, majd bemutatom az éghajlatváltozás hatását a térségben, amelyet összekötök a térségben jelentkező növekvő versengéssel. Itt nem lehet mellőzni a történelmi előzmények rövid ismertetését, amely jelen versengési helyzettel történő összehasonlítása révén fontos különbségeket és hasonlóságokat lehet megfigyelni.

Az Arktisz mint önálló régió létét a kutatás során egy külső konfliktus segítségével kívánom igazolni annak vizsgálata segítségével, hogy egy Arktiszon kívüli külső konfliktus milyen hatással van az államok közötti kapcsolatokra. Ez a régió kívüli konfliktus a krími válság. Azért erre a válságra esett a választásom, mert a konfliktusban egy arktiszi állam, Oroszország és egy nem arktiszi állam, Ukrajna az érintett felek, ráadásul az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (a továbbiakban: NATO) és annak tagországai hevesen ellenezték az orosz lépéseket, és azokat a nemzetközi jogba ütköző cselekedeteknek minősítették. Mivel számos NATO tagország egyben arktiszi államnak is definiálja magát, napjaink konfliktusai közül a krími válság az, amely a legnagyobb valószínűséggel befolyásolhatja az Arktiszt és annak biztonságpolitikai jövőjét, így a hipotéziseim igazolásához ezen konfliktus hatását kell elsősorban megvizsgálni.

A hipotéziseket két szinten kívánom igazolni. Először megvizsgálom az arktiszi államok vonatkozó stratégiai dokumentumait, azokból is kiemelve az arra vonatkozó megállapításokat, hogy milyen szerepet tulajdonítanak az Arktisznak és miként vélekednek Oroszországról. Több ország esetében rendelkezésre áll krími válság előtti és utáni stratégiai dokumentum is; ezen esetekben összehasonlító elemzést is végzek. Ezt követően a nemzetközi szervezetek szintjét vizsgálom meg. Előbb bemutatom azokat a kulcs nemzetközi szerződéseket, szervezeteket és intézményeket, amelyek az arktiszi nemzetközi rend sarokpontjait jelentik, majd azt vizsgálom meg, hogy az állami szint vonatkozásában is vizsgált krími válság milyen

hatással volt a nemzetközi szervezetek működésére. Dolgozatomat a kutatási eredmények összefoglalásával zárom.

1. Elméleti háttér

Bár úgy gondolom, hogy az arktiszi biztonság jellemző jegyei vonatkozásában a nemzetközi kapcsolatok két nagy elméleti irányzata, a realizmus és a liberalizmus közül az utóbbi elmélet domborodik ki, mégis röviden utalni kívánok az előbbire is. A realizmus egyik fő eleme, hogy a nemzetközi rendszer központi szereplője az állam, amely fő célja a túlélés, valamint hatalmának és biztonságának maximalizálására törekszik (elméleti iránytól függően). A realizmus szkeptikus az univerzális morális elveket illetően, és a kettős moralitás elvének kiemelt szerepet tulajdonít: az állam vezetőinek elsősorban a saját lakosság érdekeit kell szem előtt tartaniuk, ezért az államhatáron kívüli népességgel szemben más hozzáállást kell tanúsítaniuk. Az elmélet központi tétele a hatalmi egyensúly, amely lényege, hogy a nemzetközi rendszerben ne legyen olyan állam vagy államcsoport, amely a többi állammal szemben domináns pozícióra tud szert tenni. A realizmus szerint a vitás kérdések eldöntésében a katonai erőnek van elsődleges szerepe, és a nemzetközi szervezetek csupán nagyhatalmi érdekeket szolgálnak. Az elmélet kihangsúlyozza az önsegély elvét, amely értelmében az államok csak magukra számíthatnak.² Ezen logika a hidegháború utáni világ magyarázatára már kevésbé alkalmazható, a hidegháború utáni arktiszi viszonyokra pedig még kevésbé. Az elmélet ugyanis nem tud kielégítő magyarázatot adni arra, hogy a Szovjetunió szétesését követően az államok miért hoznak létre újabb és újabb nemzetközi szervezeteket, és miért vetik alá magukat nemzetközi rezsimek döntéseinek területi viták rendezésében egy olyan régióban, amely rendkívül jó gazdasági lehetőségekkel kecsegtet és amelyben a nagyhatalmi játékosok határai nagyon közel húzódnak egymáshoz.

Sok kutató szerint a liberalizmus elmélete jelenti a legnagyobb kihívást a realista és neorealista elméletek számára.³ A *liberális institucionalizmus* feltételezi, hogy a nemzetközi intézmények központi szerepet játszanak a kooperáció és a béke fenntartásában a nemzetközi szinten.⁴ Ez az elmélet a negyvenes és ötvenes évek funkcionális integráció elméletéből és a hatvanas

² J. Baylis, S. Smith, és P. Owens (szerk.), *The Globalization of World Politics*, sixth (Oxford: Oxford University Press (OUP), 2014), fejezet 6.

³ Baylis, Smith and Owens, 2014. 132

⁴ Tana Johnson és Andrew Heiss, „International Organization and Global Governance”, in *International Organization and Global Governance*, szerk. G. Thomas Weiss és Rorden Wilkinson, 2nd kiad. (London, 2018), 123–34. (124.) <https://doi.org/10.4324/9781315301914>.

évek regionális integrációjából, mint gyakorlatból ered. Ezeknek az elméleteknek közös pontja, hogy a fejlődés és a jólét elérése céljából az államok lemondanak bizonyos erőforrásokról és egyes kérdéseket illetően szuverenitásuk egy jelentős részéről is azért, hogy olyan integrált közösségeket hozzanak létre, amelyek elősegítik a gazdasági növekedést, és képesek kezelni a regionális problémákat.⁵

A liberális institucionalizmus következő generációja a transznacionalizmus és a komplex interdependencia kérdéskörét helyezi középpontba. Ezen korszak fő teoretikusai Robert Keohanne és Josphe Nye, akik 1977-ben megjelent könyvükben, a *Power and Interdependence* (Hatalom és Függőség) című monográfiában amellet érveltek, hogy nem a monolitikus államok határozzák meg a nemzetközi kapcsolatokat, hanem az állami bürokráciák, a törvényalkotók, a bírók, a nemzetközi intézmények, a cégek, a civil társadalmi csoportok és ezek interakciói belföldön és a nemzetközi szintéren egyaránt.⁶

A komplex interdependencia elmélet támogatói szerint amellet, hogy a nemzetközi kapcsolatok aktorainak száma jelentősen megnőtt, ezek a szereplők is egyre jobban függenek egymástól. Az elmélet négy jellemzővel írja le a világot,⁷ amelyek az Arktiszt érintően is kiemelt jelentőséggel bírnak:

1. *Nincs különbség alacsony (low) és magas (high) politika között.*

A *magas politika* olyan problémákkal foglalkozik, mint a katonai, biztonsági és külpolitikai ügyek, míg az *alacsony politika* inkább a gazdasági és szociális kérdésekre koncentrál, amelyek a magas politikával ellentétben nem feltétlenül kapcsolódnak az állam túléléséhez. A komplex interdependencia elmélete szerint ezen két csoport között nincs különbség.

Arktiszi viszonylatban az egyik legjobb példa erre a norvég légibázis esete. A norvég kormány 2020-ra be akarta zárni az Andenes nevű falu mellett található Andøya Légibázist, amely ellen a helyi lakosság erősen tiltakozott, ugyanis a légibázis a terület legnagyobb munkaadója, hétszáz munkahellyel, ami a 2.694 lélekszámú falu számára létkérdés. Egyfelől számos ott lakót alkalmaz a légibázis, másfelől jelentős kereskedelmi bevétele származik a településnek abból, hogy a légibázis alkalmazottai a helyi üzletekben vásárolnak. A kérdés politikai vitákat is generált, mivel a bezárást a szövetségi Munkáspárt kezdeményezte, de azt a helyi képviselők ellenezték. Ennek ellenére a bezárás folyamatosan

⁵ Baylis, Smith and Owens, 2014. 132

⁶ R. O. Keohane és J. S. J. Nye, *Power and Interdependence*, 4th kiad. (Pearson Education Inc., 2012).

⁷ Baylis, Smith, és Owens, *The Globalization of World Politics*, o. 132.

folytatódik, és a légibázis által ellátott feladatok fokozatosan átkerülnek az Evenes melletti új bázisra. Az ottani lakosság ennek természetesen nagyon örül, mivel ez számukra 400 új munkahelyet teremt.⁸ Ebben a konkrét esetben egy katonai légibázis szerepe egyszerre a magas politika része a védelmi politikában betöltött szerepe miatt, ugyanakkor falukat ellátó gazdasági és így szociális funkciója szintén jelentős.

2. A nemzetközi aktorok közötti kapcsolatok több csatornásak.

Az államok új és többféle csatornákon képesek egymással kommunikálni, megjelennek az informális kapcsolatok is a kormányok között a konvencionális formális kapcsolatok mellett. Ezen kapcsolatok lehetnek államközi (interstate), kormányközi (transgovernmental) és nemzetközi (transnational) is. Államközi kapcsolatok azok a megszokott csatornák, amelyekből a realista elmélet is kiindul. Kormányközi kapcsolatról akkor lehet beszélni, ha feltételezzük, hogy az állam nem egységnyi aktor. Központi szerepet játszik a bürokrácia, amely képes akár önálló érdekeket is formálni, amely viszont maga után vonja azt a kérdést, hogy lehet-e egységes államérdekről beszélni. A bürokráciák határokat átlépő kapcsolatban állnak egymással, ezzel megnehezítve a központi irányítást. A nemzetköziségről pedig akkor beszélhetünk, ha feltételezzük, hogy az állam nem az egyetlen aktor.⁹ Megjelenhetnek multinacionális vállalatok, amelyek önálló szereplőként is felléphetnek, de az államok eszközként is használhatják őket.

Arktiszi viszonylatban a kapcsolatok többcsatornás jellegére és a nem állami szereplők megjelenésére talán az egyik legjobb példa az Arktiszi Gazdasági Tanács, amely egy olyan független szervezet, amely üzleti vállalatokat foglal magában. Olyan területekkel foglalkozik, mint a tengeri szállítás, a befektetések, az infrastruktúra vagy a gazdaság. Ezeken a területeken a szervezet szakpolitikai tanácsokkal látja el a vállalatokat, partnerségeket köt és tájékoztat. A többcsatornás kapcsolat nyilvánvaló a tekintetben is, hogy ezen szervezet szorosan együttműködik az Arktiszi Tanáccsal is, és az állami szereplők is nagy jelentőséget tulajdonítanak neki.¹⁰ A szervezet a gazdasági kooperáció előmozdítása mellett számos megbeszélést és találkozót is szervez. Az egyik legutóbbi ilyen rendezvény a 2021. október 14. és 17. között megrendezett három napos Sarkkörü Gyűlés volt. Ami ezt a rendezvényt külön érdekessé teszi az olyan témák mellett, mint a régió kívüli befektetők

⁸ T. Choi, „Maritime Militarization in the Arctic: Identifying Civil-Military Dependencies”, *Arctic Yearbook* 2020, 2020.

⁹ Keohane és Nye, *Power and Interdependence*, o. 20.

¹⁰ M. Frederiksen, „How the Arctic Economic Council is Creating Connections in the Arctic”, *Arctic Circle*, 2021, <https://www.arcticcircle.org/journal/how-the-arctic-economic-council-is-creating-connections> [Letöltve: 2021.11.07.].

bevonzásának lehetőségei vagy a reziliencia és infrastruktúra fejlesztése, az a résztvevő személyek köre. Így többek között megemlíthető H.E. Jeppe Kofod, dán külügyminiszter, Geir H. Haarde, Izland amerikai nagykövete, aki a szigetország volt külügyminisztere és miniszterelnöke is egyben, valamint Michael Mann, az Európai Külügyi Szolgálat arktiszi ügyekért felelős követe – a gazdasági szféra számos jeles képviselője mellett.¹¹

3. A katonai képesség szerepének csökkenése.

A komplex interdependencia elmélet képviselői szerint az államok kisebb figyelmet fordítanak a katonai képességekre, mint a realisták. Az államok alapvetően nem használnak katonai erőt más államokkal szemben, azonban abban az esetben fontos lehet a katonai erő, amikor a kormányok régiójukon kívüli kapcsolatairól van szó. Szövetségben belül a katonai erő irreleváns a gazdasági nézeteltérések megoldásánál, azonban más szövetségekkel való politikai és katonai kapcsolatainál jelentős szerepet játszik.¹²

A komplex interdependencia ezen aspektusa nehezebben érvényesül az Arktisz vizsgálatánál. Ha jelen elemzés abból a hipotézisből indulna ki, hogy különálló régióról nem beszélhetünk és az Arktiszon belül két hatalmi blokk van, akkor ezen aspektus is tökéletesen alkalmazható lenne. Azonban azzal, hogy az Arktiszt mint önálló régiót definiálom, jelentős szerepe van (vagy lehet) a katonai erőnek, bár eddig nem volt még példa arra, hogy a régió államai gazdasági és területi vitáik során szerepet kapott volna a haderő.

4. Az állami és nem állami aktorok között létrejövő egyre több és szövevényesebb kapcsolat.

A realista értelmezésben a katonailag és gazdaságilag erős államok dominánsak lesznek a nemzetközi szervezetekben, és rákényszerítik akarataikat a kisebb államokra. Mivel azonban a komplex interdependencia elmélet szerint a katonai erő jelentősége leértékelődik, az erősebb államoknak nehezebb lesz érdekeiket érvényesíteni a gyengébb államokkal szemben. Ennek eredményeképpen az erőforrások megosztása (mint például az olaj, de annak kereskedelme és szállítása is) jelentősen eltér az erősebb állam által preferálttól. A katonai erő mellett a nagyhatalmak gazdasági képességeiket is alkalmazhatnák, azonban a gazdasági céloknak mindig vannak politikai implikációi is, amelyeket nagyban befolyásolnak államon belüli, nemzetközi és államközi aktorok egyaránt.¹³

¹¹ Arctic Economic Council, „Arctic Circle Assembly”, 2021, <https://arcticeconomiccouncil.com/events/arctic-circle-assembly/> [Letöltve: 2021.11.07.].

¹² Keohane és Nye, *Power and Interdependence*, 21.

¹³ Keohane és Nye, *Power and Interdependence*, 25–26.

Bár a dolgozat későbbi részében részletesebben is kifejtem, mégis fontos ezen a ponton leszögezni a katonai erő relevanciájának csökkenését az Arktisz viszonylatában. Bár az elmúlt években növekvő tendenciát mutatott a katonai eszközök és bázisok száma a térségben, a hidegháború vége óta az államok egyetlen esetben sem nyúltak a katonai erő alkalmazásához gazdasági vagy területi viták eldöntése során.

A neoliberalizmus és így a komplex interdependencia mint a neoliberalizmus egyik központi elmélete, sok mindenben egyetért. Mindkettő szerint a nemzetközi rendszer anarchikus, államközpontú, amelyben az államok racionális aktorként viselkednek.¹⁴ Azonban számos különbség is van a két elmélet között. Ezek Keohane és Nye szerinti az 1. ábra alapján a következők:

	Realizmus	Komplex interdependencia
Aktorok céljai	Katonai biztonság a fő cél.	Államok céljai eltérőek témánként. Kormányközi politika megnehezíti a célok definiálását. A nemzetközi aktorok saját céljaikat követik
Állami szakpolitika eszközei	Katonai erő a leghatékonyabb, bár gazdasági és más eszközöket is használ az állam.	Az ügyek szerint specifikus erőforrások lesznek fontosak. Az interdependencia, a nemzetközi szervezetek és az államközi aktorok befolyásolása lesz a fő eszköz.
Napirend képzés	Hatalmi egyensúly eltolódása és biztonsági fenyegetések határozzák meg a magas politikát, amely erősen befolyásolja a többi témát is.	A napirend képzést a specifikus területeken lévő erőforrás elosztás határozza meg; a nemzetközi rezsim státusza; az államközi aktorok fontosságának változása; más ügyek összekapcsolása és politizálódás mint a növekvő interdependencia érzékenységének eredménye.
Ügyek összekapcsolása	Az összekapcsolás csökkenti a végeredmények eltérését a területek között és erősíti a nemzetközi hierarchiát.	Az összekapcsolás nehezebb lesz az erős államok számára, mert az erő kevésbé hatékony. A gyenge államok számára az összekapcsolás, a nemzetközi szervezeteken keresztül, erodálni és nem erősíteni fogja a hierarchiát.
Nemzetközi szervezetek szerepe	Szerepük kicsi és korlátozott az állami szereplők és a katonai erő által.	A szervezetek képzik a napirendet, beleértve a koalíció alkotást és területet ad a gyenge államok számára politikai tevékenységekhez. A szervezeti fórum megválasztásának képessége és a szavazatok mobilizálása fontos politikai erőforrás.

1. ábra: A realizmus és a komplex interdependencia elmélet közötti különbségek Keohane és Nye szerint.
 Forrás: Robert O. Keohane és Joseph S. JR. Nye, *Power and Interdependence*, 4. kiad. (Pearson Education Inc., 2012), 31.

¹⁴ Baylis, Smith, és Owens, *The Globalization of World Politics*, 8. fejezet

nincs hőmérsékleti határ, itt inkább az eltérő növényzet orientál bennünket. Ugyanis míg a tundrán még megtalálhatóak a cserjék és a fűzek, addig az állandón fagyos övben már csak fű, moha és zuzmó nő.¹⁹

2.2. A tengeri Arktisz

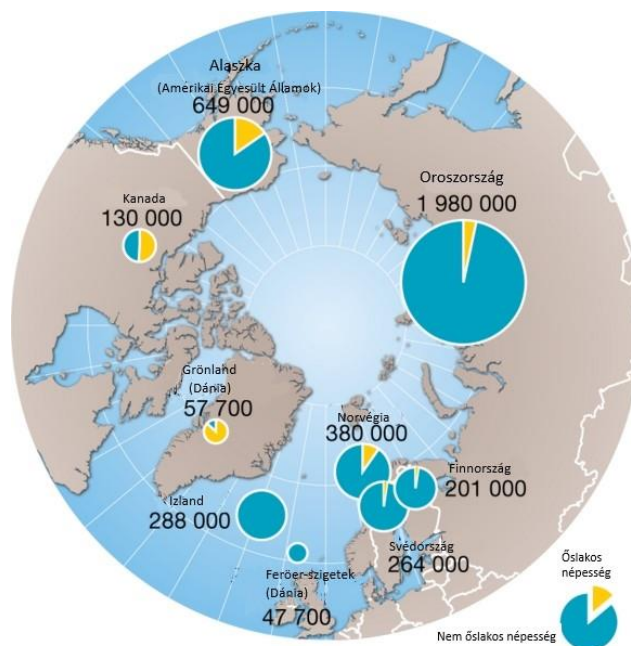
Hasonlóan a szárazföldi területekhez, a tengeri részeket is több alkategóriába lehet sorolni: állandóan jeges terület (permanent ice), szezonális jég zóna (seasonal ice zone) és marginális jég zóna (marginal ice zone).²⁰ Állandóan jeges területnek hívjuk azt a területet, ahol a jég nem olvad el nyáron sem és szeptemberben is fellelhető, amikor a jégsapka eléri az éves minimum szintet. Szezonális jég zóna az Arktisznak azon része, ahol a jégsapka maximális kiterjedésénél, májusban van jég, de az nyáron elolvad.²¹ A marginális jég zónában pedig már a vízfelszínt 15-80%-ig jég fedi. Ez egy átmeneti terület a nyílt víz és a jég között.²²

Itt fontos kiemelni, hogy ha az előbb felsorolt szempontok (jég, növényzet, hőmérséklet) szerint határozzuk meg az Arktiszt, akkor határait nagy befolyással lehet a napjainkban egyre intenzívebben zajló éghajlatváltozás.

2.3. Az arktiszi populáció

A 3. ábrán az arktiszi lakosság megoszlása látható országoként bontásban, elkülönítve az őslakosokat a nem őslakosoktól. Az ábra jól mutatja, hogy a megközelítőleg 4 millió lakos körülbelül fele Oroszország területén él.²³ Ugyanakkor más források más

adatokat rögzítenek, s ezek szerint a lakosság száma 10 millió körül mozog.^{24,25} Az őslakosok

3. ábra: Lakosság megoszlása az Arktiszon.

Forrás: GRID-Arendal, „Population distribution in the circumpolar Arctic, by country (including indigenous population)”, 2008, <https://www.grida.no/resources/7154> [Letöltve:2020.12.06.]

¹⁹ Grønnestad, „What Is the Arctic?”

²⁰ Grønnestad, „What Is the Arctic?”

²¹ Grønnestad, „What Is the Arctic?”

²² N. Polarinstitutt, „The marginal ice zone”, <https://www.npolar.no/en/themes/the-marginal-ice-zone/> [Letöltve: 2020.12.02.]

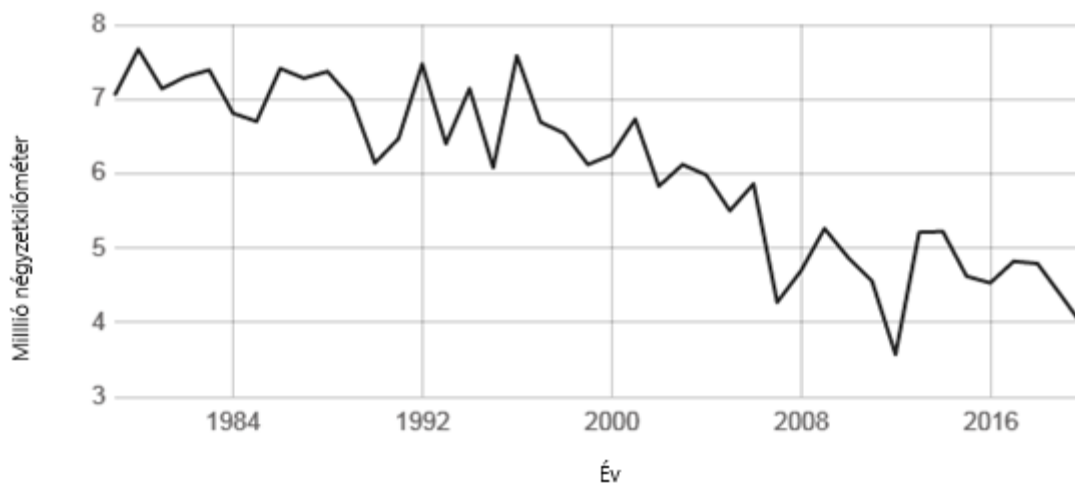
²³ GRID-Arendal, „Population distribution in the circumpolar Arctic, by country (including indigenous population)”, 2008, <https://www.grida.no/resources/7154> [Letöltve:2020.12.06.]

megközelítőleg 1/3-át teszik ki a teljes arktiszi lakosságnak és az országonkénti megoszlásuk is nagyon eltérő: míg egyes országokban 5% alatt van, addig máshol meghaladja az 50%-ot is.²⁶

3. Versengés a régióban

3.1. A kiváltó ok: az éghajlatváltozás

Az éghajlatváltozással kapcsolatban szükséges tisztázni kell az „éghajlatváltozás” és a „globális felmelegedés” fogalmak közti különbséget. Ezt a két fogalmat gyakorta szinonimaként használják, de a valóságban eltérés van a két fogalom között. A globális felmelegedés egy olyan hosszú távú folyamat, amely során a Föld klímája (fel)melegszik, s amelyet elsősorban az emberi tevékenység okoz.²⁷ Ezzel szemben a klímaváltozást már nem kizárólag az emberi tevékenység idézi elő, hanem természetes okai is vannak. Ilyen lehet a vulkanikus tevékenység, a Föld keringési pályájának változása vagy a Nap energia-leadásának változása is.²⁸

4. ábra: Tengeri jég szeptemberben.

Forrás: NASA, „Arctic Sea Ice Minimum”, 2020 <<https://climate.nasa.gov/vital-signs/arctic-sea-ice/>> [Letöltve: 2020.12.02.]

²⁴ Ennek oka az eltérő definíciókban keresendő. A 10 milliós lélek szám esetén az Arktisz fogalmába beletartozik egész Alaszka, Kanada valamennyi északnyugati területe és a teljes Yukon régió, valamint minden olyan terület amely a sarkkörtől délre van ugyan, de az ottlakók arktiszi identitással rendelkeznek Lásd: T. Heleniak, „The future of the Arctic populations”, *Polar Geography*, 44:2 (2021), 136–52, <https://doi.org/10.1080/1088937X.2019.1707316>

²⁵ Heleniak, 21.

²⁶ Nordregio, „Indigenous population in the Arctic regions”, 2010, <https://archive.nordregio.se/en/Maps/01-Population-and-demography/Indigenous-population-in-the-Arctic-regions/index.html> [Letöltve: 2020.11.06.]

²⁷ NASA, „Global Warming vs. Climate Change”, 2020, <https://climate.nasa.gov/resources/global-warming-vs-climate-change/> [Letöltve: 2020.11.07.]

²⁸ NASA, „Global Warming vs. Climate Change”.

Az éghajlatváltozás leginkább éppen az Arktiszt érinti, és talán itt a leglátványosabbak a következmények is. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy a sajtóban milyen gyakran jelenik meg hír leszakadó jégtömbökről. Az Arktisz kétszer nagyobb sebességgel melegszik, mint a Föld többi része,²⁹ és a Föld többi részének a felmelegedése is hatással van a régióra. Az áramlatok megváltoznak az éghajlatváltozás következtében. Megszokott esetben az áramlatok a trópusokon felmelegedett vizeket szállítják északra, ahol az lehül. Mivel a hideg víz sűrűbb, ezért lesüllyed és a hideg áramlatokkal elindul az Egyenlítő felé. Az éghajlatváltozás egyik következménye a megnövekedett csapadékmennyiség, amely kevésbé sóssá teszi a tengervizet; ez pedig ahhoz vezet, hogy az Atlanti-óceán északi része kevésbé lesz sós és ezért az ottani víztömeg nem tud lesüllyedni. Így az áramlat gyengül, és nem jut friss víz északra.³⁰ Az áramlatok változása továbbá hatással van a Beaufort Forgóra³¹ is, amely szerepe a friss víz és tengeri jég szállításában rejlik. Ez az áramlat szintén gyengült az éghajlatváltozás hatására.³²

Az éghajlatváltozás másik, látványosabb hatása a tengeri jég csökkenésében érhető tetten. A 4. ábrán a szeptemberi tengeri jég változása látható négyzetkilométerben kifejezve. 1981-től 2010-ig 13,1%-kal csökkent a szeptemberi tengeri jég mennyisége.³³ Ennek többek között a hajózási útvonalak és a nyersanyag-kitermelés kapcsán van nagy jelentősége.

Az Arktiszt meghatározó tényezők esetében tehát azt látjuk, hogy egyik esetében sincs teljes konszenzus. A területtel kapcsolatban nem beszélhetünk egy állandó, rögzített határról, míg a lakossággal kapcsolatban is eltérő számítások jelennek meg. A terület definiálását tovább nehezíti az éghajlatváltozás, amely közvetlen hatással van a jég kiterjedésére, a hőmérséklet alakulására és a növényzetre is. Az államoknak egy ilyen dinamikusan változó területen kell megpróbálniuk békésen egymás mellett élniük úgy, hogy az érdek vezérelt tevékenységük és a közöttük folyó versengés ne vezessen konfliktushoz.

²⁹ National Snow and Ice Data Center, „Climate Change in the Arctic”, 2020, https://nsidc.org/cryosphere/arctic-meteorology/climate_change.html [Letöltve:2020.12.02.]

³⁰ EHSO, „Causes of Climate Changes: Changes in Ocean Currents”, 2020, <http://www.ehso.com/climatechange/climatechangecauses-oceancurrents.php> [Letöltve:2020.11.07.]

³¹ A Beaufort Forgó egyike a kettő fő áramlatnak a Jeges-tengeren. Friss vizet és tengeri jeget szállít Kanada mentén, amely mind a regionális, mind a globális környezet szempontjából is fontos.

³² W. H. O. Institution, „Arctic Ocean Circulation”, <https://www.whoi.edu/know-your-ocean/ocean-topics/polar-research/arctic-ocean-circulation/> [Letöltve: 2020.12.02.]

³³ NASA, „Arctic Sea Ice Minimum”, 2020, <https://climate.nasa.gov/vital-signs/arctic-sea-ice/> [Letöltve: 2020.11.07.]

3.2. Új gazdasági lehetőségek a térségben

Az államok gazdasági kérdésekben kevésbé megosztottak, mint katonai percepcióik mentén, ugyanis szinte valamennyi érintett állam stratégiai dokumentuma megjegyzi, hogy az éghajlatváltozás új gazdasági lehetőségeket és változásokat teremt az Arktiszon.³⁴

A jég olvadásának következménye, hogy új hajózási útvonalak nyílnak meg a térségben, új gazdasági lehetőségeket is teremtve ezáltal. Az Északnyugati átjáró megnyitásával 25%-kal csökken a Seattle-Rotterdam útvonal hossza, míg az Északkeleti átjáró megnyitása esetén a Rotterdam-Yokohama útvonal lesz 40%-kal rövidebb.³⁵ Az 5. ábrán további útvonalak is szerepelnek.³⁶ Mint látható, nem minden útvonalat rövidít le az arktiszi átjárók használata, de már ma is számosat, és az éghajlatváltozás csak tovább fogja könnyíteni ezek használatát.

Az északi tengeri útvonalak valóban rövidebbek? Távolság km-ben kikötők között, különböző északi és déli útvonalak használatával?				
Útvonal	Panama-csatorna	Északnyugati átjáró	Északkeleti átjáró	Szuez és Malaka
London - Yokohama	23.300	15.930	13.841	21.200
Marseilles - Yokohama	24.030	16.720	17.954	17.800
Marseilles - Singapore	29.484	21.600	23.672	12.420
Marseilles - Shanghai	26.038	19.160	19.718	16.460
Rotterdam - Singapore	28.994	19.900	19.641	15.750
Rotterdam - Shanghai	25.588	17.570	15.793	19.550
Hamburg - Seattle	17.110	15.270	13.459	29.780
Rotterdam - Vancouver	16.350	14.330	13.445	28.400
Rotterdam - Los Angeles	14.490	15.790	15.252	29.750
Gioia Tauro (Italy) - Hongkong	25.934	24.071	21.556	14.093
Barcelona - Hongkong	25.044	23.179	20.686	14.693
New York - Shanghai	20.880	17.030	19.893	22.930
New York - Hongkong	21.260	18.140	20.982	21.570
New York - Singapore	23.580	20.310	23.121	18.770
Jelentősen hosszabb út		Rövidebb út		

5. ábra: A hajózási útvonalak rövidülése az arktiszi átjárók használatával.

Forrás: Svend Aage Christensen, *Are the northern sea routes really the shortest?* (Copenhagen, 2009)

³⁴ Government of Finland, „Finland’s Strategy for the Arctic Region 2013. Government resolution on 23 August 2013”, *Prime Minister’s Office Publications* (Prime Minister’s Office, 2013), 29.,39.; Ministry of Foreign Affairs, *Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020*, 2011, 19.,23.; Government Offices of Sweden, *Sweden’s strategy for the Arctic region* (Stockholm, 2020), o. 5; Government of Canada, *Canada’s northern strategy* (Ottawa, 2009), 8.

³⁵ Ministry of Foreign Affairs, 19.

³⁶ S. A. Christensen, *Are the northern sea routes really the shortest?* (Copenhagen, 2009)

3.2.1. Élő erőforrás

Ahogy az előző fejezetben már röviden taglaltam, a klímaváltozás jelentős hatással van az arktiszi jég kiterjedésére. Ahogy a jég csökken, új gazdasági lehetőségek nyílnak meg. Előrejelzések szerint jelentős változásokra lehet számítani az elkövetkező 40-100 évben. Egy, a kanadai arktiszi tavakon folytatott kutatás szerint a tavi pisztráng állomány produktivitása 2050-re 20%-kal fog növekedni a klímaváltozás hatására, ugyanakkor a megnövekedett élettér miatt a halászható biomassza várható növekedése 29%-ra prognosztizálható.³⁷ Ez a tendencia természetesen nem csak a kanadai tavakra fog korlátozódni. A Bering-tengerben számos halfajta megtalálható. Így a laposhal, a sárga tőkehal, a csendes-óceáni lazac, a kapelán és a tőkehal is, de a tengerben élnek még rák fajták, fésű kagyló és tintahal is. A klímaváltozás számos módon fogja befolyásolni az arktiszi tengeri élővilágot. A víz hőmérsékletváltozása, az áramlatok irányának megváltozása, az élelmiszerért folytatott harc és a tengerek elsavasodása mind befolyásolni fogja a növekedést és a halálozási rátát. Néhány faj el fog tűnni, míg új fajok is megjelennek olyan helyeken, ahol eddig nem voltak őshonosak.³⁸

3.2.2. Természeti erőforrások

A természeti erőforrások vonatkozásában potenciális gazdasági lehetőségek a kőolajban, a földgázban és az ásványi anyagokban rejlenek. A természeti erőforrások kinyerése szintén egy olyan terület, amelyet az éghajlatváltozás és a technológiai fejlődés könnyebbé tett és fog tenni az Arktiszon. Az Arktiszon megközelítőleg 90 milliárd hordónyi olaj vár feltárássra, ami a világ olajkészletének 5,9%-a, az orosz készletek 110%-a, amerikai 339%-a. Az Arktiszon található továbbá 47 milliárd m³ gáz, ami a világ készletének 24,3%-a, az amerikai készletek 500%-a, orosz készletek 99%-a és Kanada készletének 2736%-a.³⁹

A fémféléket illetően nagyobb kitermelés folyik Alaszka északi részein, ahol jelentős számú cink és ólom lelőhelyek találhatóak. Ebben a régióban található a Red Dog bánya is, amely a világ egyik legnagyobb cink bányája.⁴⁰ A Labradoron a High Lake és a Hope Bay területén

³⁷ S. E. Campana és mtsai., „Arctic freshwater fish productivity and colonization increase with climate warming”, *Nature Climate Change*, 10:5 (2020), 428–33, <https://doi.org/10.1038/s41558-020-0744-x>

³⁸ National Ocean Economics Program, „Arctic Fisheries”, 2017, <https://www.oceaneconomics.org/arctic/fisheries/> [Letöltve:2021.11.03.]; Tom Barry és mtsai., *Arctic Biodiversity Assessment Status and trends in Arctic biodiversity* (Akureyri, 2013)

³⁹ J. Desjardins, „The Energy and Mineral Riches of the Arctic”, *Visual Capitalist*, 2016, <https://www.visualcapitalist.com/energy-and-mineral-riches-of-the-arctic/> [Letöltve: 2020.11.13.]

⁴⁰ MINING.COM, „RANKED: Top 10 zinc mines in the world”, 2020, <https://www.mining.com/featured-article/ranked-top-10-zinc-mines-in-the-world/> [Letöltve:2021.11.03.]; D. Mager, „Climate Change, Conflicts and Cooperation in the Arctic: Easier Access to Hydrocarbons and Mineral Resources?”, *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 24 (2009), 347–54, <https://doi.org/10.1163/157180809X421798>

nagy réz és arany lelőhelyek vannak, míg Grönland keleti részén a platina és arany mellett rezet és molibdént is bányásznak. Mindemellett Skandináviában és az orosz területen elhelyezkedő Kola-félszigeten vasat, nikkelt és rezet rejt a föld mélye, míg az Urál-hegység északi részén a világ nikkelt termelésének 1/6-át termelik ki a réz és a platina mellett.⁴¹ A nem fém ásványok kitermelésénél három fő terület a meghatározó: az orosz Kola-félsziget, észak-Norvégia és Grönland, jelentős gyémánt bányászat pedig Oroszországban és Kanadában folyik.⁴² Az éghajlatváltozásnak számos implikációja van és lesz a bányászatra is. A tengeri és szárazföldi hozzáférhetőség növelni fogja a bányászati kapacitásokat, hatással lesz a bányák tervezésére, működtetésére, esetleges bezárására és elhagyására is. A jégén kialakított utak viaszorulása pedig minden évszakban használható utak kiépítésének igényét fogja maga után vonni.⁴³

Emellett nagy lehetőség rejlik a víz alatti kábelek lefektetésében is. A 6. ábrán az északnyugati átjáró mentén haladó víz alatti kábel terve látható. Előnye, hogy 40%-kal rövidíti le a távolságot Európa és Ázsia között, amely egyúttal rövidebb adatátviteli időt is

6. ábra: A transzarktiszi vízalatti optikai kábel.

Forrás: E. Buchanan, „Subsea Cables in a Thawing Arctic”, *The Maritime Executive*, 2018, <https://www.maritime-executive.com/editorials/subsea-cables-in-a-thawing-arctic> [Letöltve: 2020.12.05.]

eredményez. Két út szerepel a tervek között, amelyek közül az egyik a képen látható északnyugati átjáró mentén húzódik, a másik pedig az Északi Tengeri Út mentén lenne.⁴⁴ Az

első fázis már elkészült, míg a

⁴¹ Mager, „Climate Change, Conflicts and Cooperation in the Arctic: Easier Access to Hydrocarbons and Mineral Resources?”

⁴² Mager, „Climate Change, Conflicts and Cooperation in the Arctic: Easier Access to Hydrocarbons and Mineral Resources?”

⁴³ M. A. K. Muir, „Arctic Resource Development and Climate Impacts, Adaptation and Mitigation Project: Initial Summary of Climate Impacts and Adaptation for EArctic Resource Development and Climate Impacts, Adaptation and Mitigation Project: Initial Summary of Climate Impacts”, 2012, <http://arctic.ucalgary.ca/sites/arctic.ucalgary.ca/files/December-2012-MAKMuir-ArcticResourceDevelopment-ClimateImpactsAdaptation.pdf> [Letöltve: 2021.11.03.]

⁴⁴ E. Buchanan, „Subsea Cables in a Thawing Arctic”, *The Maritime Executive*, 2018, <https://www.maritime-executive.com/editorials/subsea-cables-in-a-thawing-arctic> [Letöltve: 2020.12.05.]

második fázis, amely összekötné Japánt Alaszkával, jelenleg még tervezési fázisban van.

A tengeri kábeleket illetően orosz oldalról is van előrelépés. Oroszország 2021 augusztusában kezdte meg első tenger alatti kábelének lefektetését, amely a Teriberka falutól fog indulni Vlagyivosztokig a Bering-tengeren keresztül (12.650 km), és a tervek szerint 2026-ra fog elkészülni. Érdekesség a kábelt illetően, hogy bár azt Murmanszkban fogják elkészíteni, hozzá kínai optikai kábeleket használnak majd.⁴⁵

3.3. A versengés állomásai

3.3.1. Történelmi előzmények

Az első jegyzett arktiszi felfedező út Kr.e. 4 században a görög Pytheas nevéhez köthető. A Földközi-tengertől indulva a Brit-szigeteket megkerülve jutott egy helyre, amelyet Thule-nek nevezett el. Ez a terület feltehetően Izland, Norvégia vagy a Shetland-szigetek lehet.⁴⁶ Korai arktiszi jelenlétre hozható még példának az ír szerzetesek esete, akik a 8-9. század körül eljutottak Izlandig, vagy a vikingek, akik ott le is telepedtek és kereskedő útvonalakat hoztak létre a Fehér-tengeren át.⁴⁷

A vikingek hanyatlása után egészen a 16. századig nem vezettek expedíciót a térségben, majd az északkeleti és az északnyugati átjáró felfedezése céljával ismét megindultak a felfedező utak. Az északkeleti átjárón először az 1878-79-es, Adolf Erik és Baron Nordenskiöld által vezetett expedíció tudott végighajózni. S bár az átjáró a mai napig létezik, azonban a teljes útvonal csak júniustól novemberig használható.⁴⁸ Az északnyugati átjárón először az 1850-54-es, Robert McClure vezette expedíció jutott át. (Az expedíció során azonban a hajó belefagyott a jégbe és azt elhagyni kényszerültek az expedíció tagjai, akiket egy másik expedíció vett fel a hajójukra.) Az első tényleges átjutás 1903-ban Ronald Amundsen nevéhez köthető.⁴⁹ Ezen útvonal használata azonban később sem lett kevésbé problémás. Még 1969-ben a Manhattan jégtörő ugyan megtett 1050 km-t a Baffin-öböltől a Barrow pontig, azonban ezt követően az útvonalat már nem használták.⁵⁰

⁴⁵ G. Stolyarov, „Russia starts operation to lay undersea fibre optic cable through Arctic”, *Reuters*, 2021, <https://www.reuters.com/technology/russia-starts-operation-lay-undersea-fibre-optic-cable-through-arctic-2021-08-06/> [Letöltve: 2021.11.03.]

⁴⁶ M. Dunbar és W. Barr, „Arctic - Study and exploration”, *Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Arctic/Study-and-exploration> [Letöltve: 2020.12.03.]

⁴⁷ Dunbar és Barr, „Arctic - Study and exploration”

⁴⁸ Dunbar és Barr, „Arctic - Study and exploration”

⁴⁹ Dunbar és Barr, „Arctic - Study and exploration”

⁵⁰ Dunbar és Barr, „Arctic - Study and exploration”

A térség történelmi jelentőségét (illetve ennek hiányát) jól példázza a Ferenc-József-föld története. Az Osztrák-Magyar Monarchia az 1870-es évektől kezdett bele az Északi-sarkvidék kutatásába. A Monarchiát kettős cél motiválta. Az egyik az északi sarkpont elérése, míg a másik az északkeleti átjáró felfedezése. A sziget-csoportot felfedező expedíció a Tegetthoff fedélzetén 1872-ben futott ki a kikötőből. A sikeres expedíciót követően a szigetcsoportot, amelyet később Ferenc-József Földnek neveztek el, 1873-ban fedezték fel. A „Föld” azonban a sikeres expedíció ellenére sem lett a monarchia gyarmata, mivel a birodalom nem nyújtott be rá igényt. Így a sziget egészen 1926-ig senki földjének számított, majd ezután a Szovjetunióhoz került, annak felbomlása után pedig Oroszországhoz.⁵¹

3.3.2. Az Arktisz a második világháború alatt

A régió az első világháborúban még nem játszott önálló szerepet, szemben a második világháborúval. 1939-ben az államok felhagytak a meteorológiai adatok közlésével, ami leginkább Németországot érintette hátrányosan a mérete miatt. Ráadásul a Spitzbergák kiemelten fontos stratégiai pont volt, mert innen tudták figyelni a szövetséges hajózási útvonalakat Oroszország felé. Megoldásként a németek állomásláncot hoztak létre a Spitzbergákon, és légi felderítő gépekből szondákat dobtak a tengerbe. Ezeket a meteorológiai megfigyelő állomásokat 1941-től a szövetségesek folyamatosan támadták.⁵²

(Szub)arktisi műveletnek tekinthető Norvégia elfoglalása is. Bár a britek tervezték a partraszállást Norvégiában, ezt 1940 márciusában elhalasztották. A terv az volt, hogy aknákat telepítenek a norvég vizekre, amelyet a katonák partraszállása követ majd. Azonban az akna-telepítést április 5-ről április 8-ra halasztották, eközben viszont Hitler április 1-jén elrendelte Norvégia megszállását, ami április 9-én meg is kezdődött.⁵³ Június 10-re az offenzíva véget ért, így az aknatelepítés elhalasztása végzetesnek bizonyult: Németország biztosítani tudta a svéd acélszállítmányokat és bázisokat telepíthetett, ahonnan csapásokat tudott mérni Nagy-Britanniára.⁵⁴

⁵¹ T. Tarján M., „1873. augusztus 30. A Ferenc József-föld felfedezése”, *Rubicon*, http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1873_augusztus_30_a_ferenc_jozsef_fold_felfedezese [Letöltve: 2020.10.23.]

⁵² K. Patowary, „The Last German Surrender”, *Amusing Planet*, 2020, <https://www.amusingplanet.com/2020/01/the-last-german-surrender.html> [Letöltve: 2020.12.03.]

⁵³ J. G. Royde-Smith és A. T. Hughes, „World War II”, *Britannica*, 2020, <https://www.britannica.com/event/World-War-II> [Letöltve: 2020.12.03.]

⁵⁴ Royde-Smith és Hughes, „World War II”

A második világháború során a szövetségesek is felhasználták az Arktiszt. 1941 után, amikor Németország megtámadta a Szovjetuniót, a szövetséges tengeri konvojok az Arktiszon

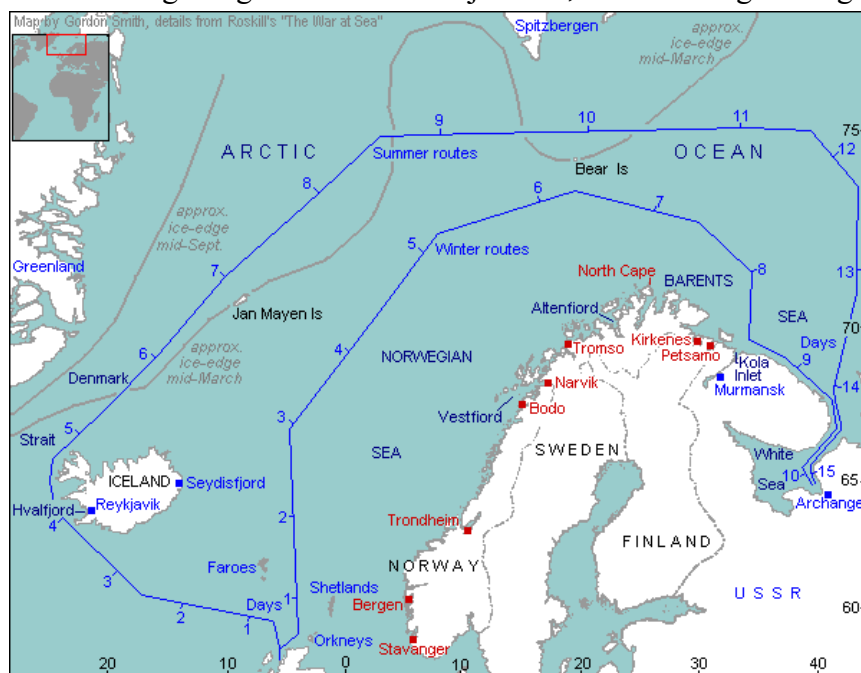
haladtak át.

A 7. ábrán a tengeri konvojok útvonala látható. A külső vonal jelzi a nyári útvonalat, amely megkerüli Izlandot, míg a téli útvonalat a kontinenshez közelebbi vonal jelöli.⁵⁵

Mindkét konvoj a szovjet arhangelszki kikötőbe

érkezett Nagy Britanniából. A

konvojok gyógyszer,

7. ábra: Az Oroszországba tartó arktiszi konvojok 1941 és 1945 között.

Forrás: Naval History, „Russian Convoys, 1941-1945”, 2011,

<https://www.naval-history.net/WW2CampaignsRussianConvoys.htm>

[Letöltve:2021.11.12.]

nyersanyagokat, üzemanyagot, lőszert, páncélosokat és repülőket szállítottak; összesen 4 millió tonna tömegben. A konvojokat folyamatosan fenyegették a tengeralattjáró támadások és légicsapások, így a háború végére összesen 105 hajó és 3000 ember életébe került az utánpótlások szállítása.⁵⁶

3.3.3. Az Arktisz a hidegháború alatt

Míg az ötvenes évekig az Arktisznak másod-, illetve harmadrangú szerep jutott a konfliktusokban, a hidegháború alatt a térség felértékelődött azáltal, hogy elengedhetetlenné vált az észak-amerikai kontinentális védelemhez.⁵⁷ Ennek alapját az Egyesült Államok és Kanada által az 1950-es években kiépített *Távoli Korai Figyelmeztető Rendszer*⁵⁸ képezte,

⁵⁵ Naval History, „Russian Convoys, 1941-1945”, 2011, <https://www.naval-history.net/WW2CampaignsRussianConvoys.htm> [Letöltve:2021.11.12.]

⁵⁶ J. Hart, „Remembering the Arctic Convoys:Sailors, merchant marines undertake perilous journeys during world war II”, *AllHands Magazine of the U.S. Navy*, 2017, <https://allhands.navy.mil/Stories/Display-Story/Article/1840419/remembering-the-arctic-convoys/> [Letöltve: 2020.12.03.]

⁵⁷ R. E. Doel és mtsai., „Strategic Arctic science: National interests in building natural knowledge - interwar era through the Cold War”, *Journal of Historical Geography*, 44 (2014), 60–80 (o. 67), <https://doi.org/10.1016/j.jhg.2013.12.004>

⁵⁸ Distant Early Warning System (DEW)

amely képes volt előre jelezni a szovjet stratégiai bombázókat. A 22 állomásból álló radar lánc 1957-ben készült el, azonban súlyos hiányossága volt, hogy az interkontinentális és a tengeralattjárókból kilőhető rakéták ellen hatástalannak bizonyult. Márpedig a fő fenyegetést éppen ezek a rakéták jelentették a hidegháború időszakában, így a védelmi vonal már az elkészülését követően nem sokkal elavultnak számított.⁵⁹ Ezért további fejlesztésekre volt szükség, amely eredményeképpen 1961-re kiépült a *Ballisztikus Rakéta Korai Előrejelző Rendszer*,⁶⁰ amely a ballisztikus rakéták indítását is képes volt előrejelezni. A rendszer három radar állomása közül egyet Alaszkában, egyet Grönlandon, egyet pedig Nagy-Britanniában telepítettek. Stratégiai jelentősége abban állt, hogy a rakéták becsapódását képes volt minimum 15 perccel előrejelezni, lehetővé téve ezáltal a válaszcsepások elrendelését. Az elmélet gyakorlati megvalósulását jelentette ez a rendszer, hiszen az ún. kölcsönös garantált megsemmisítés doktrínáját (Mutually Assured Destruction - MAD) ennek segítségével lehetett (volna) a gyakorlatban alkalmazni.⁶¹ 1985-ben Kanada és az Egyesült Államok a légvédelem modernizációjáról egyezményt írt alá. Ennek keretében megállapodtak, hogy a Távoli Korai Figyelmeztető Rendszert felváltja az *Északi Figyelmeztető Rendszer*,⁶² amely nem más, mint egy 47 automata radarból álló rendszer Alaszka és Kanada partjai mentén, köztük rövid és hosszú hatótávolságú radarokkal.⁶³

Van egy másik kérdéskör is, amely szerepe a radar hálózatok mellett egyre fontosabbá vált az Arktiszon: a katonai bázisok. 1951-től megkezdődtek a Thule légibázis építkezései Grönlandon. A bázis fél úton helyezkedett el Észak-Amerika, Nyugat-Európa és a Szovjetunió között, és a bázison nemcsak felderítő gépek és stratégiai bombázók állomásoztak, hanem ott nukleáris bombákat is tároltak.⁶⁴ Grönlandon futott egy másik hidegháborús elképzelés is, a Jégféreg Projekt. A terv értelmében egy nukleáris töltettel szerelt indító állomásokból álló hálózatot akartak létrehozni a grönlandi jég alatt, amely négyezer kilométernyi alagúrendszerből állt volna és 600 nukleáris rakéta állomásoztatására lett volna alkalmas. A program 1959-ben indult és egy bázist, a Camp Century-t fel is építettek, ahova még egy nukleáris reaktort is telepítettek, de a programot 1966-ban

⁵⁹ S. Harris, „Early-Warning Radar”, *The Canadian Encyclopedia*, 2006, <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/early-warning-radar> [Letöltve: 2020.12.04.]

⁶⁰ Ballistic Missile Early Warning System (BMEWS)

⁶¹ creator Historic American Engineering Record és mtsai., „Clear Air Force Station, Ballistic Missile Early Warning System Site II, One mile west of mile marker 293.5 on Parks Highway, 5 miles southwest of Anderson, Anderson, Denali Borough, AK”, *Library of Congress* (Washington, D.C., 1968)

⁶² North Warning System (NWS)

⁶³ National Defence and the Canadian Armed Forces, „North Warning System”, 2012, <http://www.forces.gc.ca/en/news/article.page?doc=north-warning-system/hgq87x9w> [Letöltve: 2020.11.08.]

⁶⁴ Doel és mtsai., 67.

leállították. Ennek állítólagos oka a bázis túl magas fenntartási költsége volt a jég mozgatása miatt.⁶⁵

Összefoglalva, azt láthattuk az elmúlt évszázadokban, hogy a térség szerepe elsősorban gazdasági jellegű volt. Egészen a második világháborúig a gazdasági érdekek keresése dominált, de még ekkor is elsősorban adatgyűjtésre és szállítási útvonalként használták az államok az arktiszi térséget. Az országok a hidegháborús évek alatt kezdték felismerni a térség geopolitikai jelentőségét, és az arktiszi interkontinentális védelem már jelentős szerepet játszott a hidegháború egészét meghatározó kölcsönös garantált megsemmisítés doktrína létrejöttében. Fontos azonban megjegyezni, hogy bár már a hidegháborúban elkezdődött az Arktisz militarizációja, ez lényegében kimerült az interkontinentális rakéták telepítésében és az azok elleni védekezésben, nem kis mértékben a technológiai korlátok és a jég uralma miatt. A dolgozat következő fejezetében az arktiszi nemzetközi és állami szereplőket fogom ismertetni és tevékenységüket elemezni. A jövő – és lehet, hogy már a közeli jövő – kérdése, hogy a militarizációs folyamatok mennyiben fognak új irányt venni. Az arktiszi integráció kérdését illetően a történelmi áttekintés arra világít rá, hogy ez a folyamat csak a hidegháború végeztével kezdődött meg. Az Arktiszt mint térséget a hidegháború alatt nem lehetett külön régióként értelmezni, mivel a globális hidegháborús logika mentén viselkedett, és meghatározó (regionális) nemzetközi szervezet sem volt a térségben. Tehát az *Arktisz mint különálló régió csak a hidegháborút követően kezdett felértékelődni*, így ez egy viszonylag újkeletű folyamat. A teljes régiót átfogó kooperáció katalizátora a Szovjetunió felbomlása volt, és a globális szembenállás megszűntével lehetővé vált az állami kooperációra épülő stratégia.

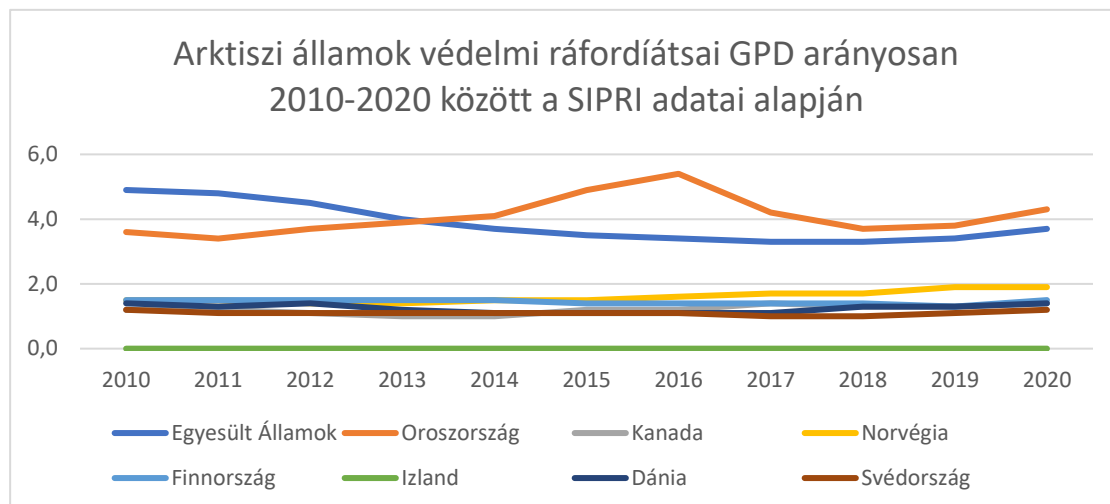
4. Állami stratégiák

A jelen fejezetben az arktiszi államok Arktiszt érintő stratégiáit elemezem. Kiemelten foglalkozom azzal is, hogy a militarizáció mekkora szerepet kap a stratégiákban, hozzátéve, hogy a militarizáció nem jelenti egyértelműen a konfliktuskeresést is. Az elemzést vezérlő központi kérdésként a következőket fogalmaztam meg:

- az adott állam miként értékeli az Arktisz biztonsági helyzetét?
- milyen fenyegetéseket észlel?

⁶⁵ S. Yuferev, „Ice Worm Project”, *Top war*, 2019, <https://en.topwar.ru/153374-proekt-ledjanoj-cherv.html> [Letöltve:2020.10.08.]

- ezek a fenyegetések hogyan változtak meg 2014 után?
- a militarizáció mekkora szerepet kap a stratégiákban?

8. ábra: Az arktiszi államok védelmi ráfordításai GDP arányosan 2010 és 2020 között.

(Készítette: a szerző a SIPRI adatai alapján)

Forrás: SIPRI, „SIPRI Military Expenditure Database”, <https://www.sipri.org/databases/milex> [Letöltve: 2021.10.30.]

A fent már tárgyalt, a klímaváltozás hatására visszahúzódó jégsapka gyakorlatilag egy új és – ami még fontosabb – mindezidáig védtelen határt hoz létre. A katonai erő megjelenése, az ehhez kapcsolódó infrastrukturális fejlesztések és az északi terjeszkedés pusztán az újonnan létrejövő élettér kitöltésének első lépése. Ezt bizonyítja az is, hogy az arktiszi államok GDP arányos védelmi ráfordítása is bár eltérő mértékűek, de nem mutatnak rendszerszintű növekedést.⁶⁶

Hosszabb történeti áttekintést nem igényel az az evidencia, hogy egy újonnan felfedezett térségben először a katonai erő jelenik meg. Ez azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy a katonai erő mögött egyben konfliktuskeresési szándék is áll. A katonai jelenlét növekedése azt is jelentheti, hogy a haderő nagyobb szerepet kap az új élettér kitöltésében és nem azt, hogy az adott állam ellenségesen viszonyulna a többi államhoz. A stratégiák elemzése során minden esetben központi kérdésként vizsgálom, hogy az adott állam miként gondolkodik Oroszországról, ugyanakkor a további bilaterális kapcsolatokat nem elemzem. Ennek oka egyrészt az, hogy mindegyik állam NATO tagállam, így kizárható közöttük a katonai

⁶⁶ SIPRI, „SIPRI Military Expenditure Database”, <https://www.sipri.org/databases/milex> [Letöltve: 2021.10.27.]

konfrontáció, másrészt pedig annak igazolásához vagy cáfoláshoz, hogy beszélhetünk-e különálló régióról az Arktisz kapcsán, az államok Oroszországgal ápolta kapcsolata bír döntő jelentőséggel.

Kanada

A stratégiák ismertetését és elemzését Kanadával kezdem. A krími válságot megelőző Arktiszt érintő kanadai stratégia a *Kanada Északi Stratégiája: Északunk, Örökségünk, Jövőnk* című dokumentum.⁶⁷ A stratégiát 2009-ben adták ki, amikor Kanada miniszterelnöke a konzervatív Stephen Harper volt. Az ő megfogalmazása szerint: „Az első és legfontosabb prioritása a mi északi stratégiánknak az arktiszi szuverenitásunk védelme.”⁶⁸ Ez a gondolatmenet a stratégiában is megjelenik: négy pillére közül egy csak az arktiszi szuverenitás gyakorlásáról szól.⁶⁹ A stratégia ennek keretében foglalkozik a katonai jelenlét növelésével, valamint az infrastruktúra és eszközpark fejlesztéssel is. Kiemeli a szárazföldi, tengeri és légi járőrtevékenység fontosságát, valamint stratégiai feladatnak tekinti szárazföldön a Rolute-öbölben található Katonai Kiképző Központ létrehozását, a Kanadai Ranger-ek,⁷⁰ valamint mélytengeri kikötők, üzemanyag létesítmények és új jégtörők szolgálatba állítását a parti őrség számára. Az ország más államokkal is együtt kíván működni, és Oroszországot sem tekinti fenyegetésnek. Oroszországot csak a közös kutatási együttműködés, a közös kisebbségjogi memorandum aláírása és az Illulisi Deklaráció kapcsán említi meg.

A legfrissebb kanadai stratégia, amely az Arktisszal foglalkozik a 2019-ben kiadott *Kanada Arktiszi és Északi Szakpolitikai Keretrendszer*⁷¹ és a hozzá tartozó *Kanada Arktiszi és Északi Szakpolitikai Keretrendszer Nemzetközi Fejezete*.⁷² Ezt a stratégiát már a Liberális Párt és a Justin Trudeau által fémjelzett adminisztráció fogadta el. Nagy változás a tíz évvel korábbi dokumentumhoz képest a szuverenitás és a térség katonai megerősítésének háttérbe szorulása, amely helyét a 2019-es keretrendszerben az őslakosok és a kormány velük ápolta kapcsolata

⁶⁷ Canada. Indian and Northern Affairs, *Canada's Northern Strategy: our north, our heritage, our future* (Ottawa, 2009)

⁶⁸ CBC News, „Arctic sovereignty a priority: Harper”, 2010, <https://www.cbc.ca/news/politics/arctic-sovereignty-a-priority-harper-1.951536> [Letöltve: 2021.10.30.]

⁶⁹ A további három pillér: a társadalmi és gazdasági fejlődés promóciója, környezeti örökség védelme, valamint az északi kormányzás fejlesztése és promóciója.

⁷⁰ Olyan, elsősorban őslakosokból álló tartalékos erő, akiket lakhelyükön maradhatnak, olyan távoli, északi régiókban, ahova a kanadai katonai erő nehezen vagy egyáltalán nem tud eljutni.

⁷¹ Government of Canada, „Canada's Arctic and Northern Policy Framework”, 2019, <https://www.rcaanc-cirnac.gc.ca/eng/1560523306861/156052330587#s6> [Letöltve: 2021.10.31.]

⁷² Government of Canada, „Arctic and Northern Policy Framework International chapter”, 2019, <https://www.rcaanc-cirnac.gc.ca/eng/1562867415721/1562867459588> [Letöltve: 2021.10.31.]

veszi át. A stratégia kiemeli, hogy „*robosztus szabályok, normák és intézmények vannak, amelyek irányítják a nemzetközi ügyeket*”, majd ezeket nevesíti is: az Arktiszi Tanácsot, az Arktiszi Parti Őrség Fórumot, az Arktiszi Gazdasági Tanácsot, az ENSZ-család számos szervezetét, kiemelve a Nemzetközi Tengerészeti Szervezetet. A jogi keretrendszert illetően az ENSZ Tengerjogi Egyezménye (UNCLOS)⁷³ mellett a jogi kötőerővel bíró Arktiszt érintő nemzetközi megállapodásokat és a bilaterális megállapodásokat emeli ki a dokumentum. A stratégia csak korlátozottan foglalkozik a haderővel, és Oroszországot is csak egyszer említi az Inuit Sarkkörü Tanács alapítása kapcsán, ott is csak lábjegyzetben.

A stratégiában megfogalmazott célok a következők:

- a kanadai Arktisz és az északi őslakosok egészséges és ellenállóképessége;
- az Arktisz és más régiók közötti infrastrukturális különbségek csökkentése;
- erős, fenntartható, diverz és inkluzív helyi és regionális gazdaság;
- a tudás és megértés által vezérelt döntéshozatal;
- a szabályalapú nemzetközi rend az Arktiszon hatékonyan képes legyen reagálni az új kihívásokra és lehetőségekre;
- a kanadai Arktisz, Észak és a lakosság biztonsága és védelme garantálása;
- a megbékélés révén az őslakosok és a nem őslakosok közötti kapcsolatok fejlesztése.

A célokat megvizsgálva látható, hogy azok kivétel nélkül a békés és együttműködésen alapú kapcsolatokat szorgalmazzák. Látható továbbá, hogy a biztonság katonai aspektusa kevés szerepet kap a stratégiában; helyette egy olyan civil megközelítést alkalmaz, amelyben a nemzetközi jog és az őslakosokkal való együttműködés élvez elsőbbséget.

A Nemzetközi fejezet a stratégiában megfogalmazott célokat nemzetközi kontextusban vizsgálja. A dokumentum a rövid helyzetértékelést követően előbb az Arktiszi Tanács, majd a „robosztus” arktiszi nemzetközi rendszer többi tagjának szerepét vizsgálja meg. A stratégia kiemeli, hogy a régió geopolitikailag igen fontos, és jelentősége az arktiszi vizek klímaváltozás hatására bekövetkező könnyebb elérhetősége okán még tovább fog növekedni. A stratégia célul tűzi ki, hogy az amerikai-kanadai bilaterális találkozót rendszeresítse, és új alapokra helyezze az orosz-kanadai kapcsolatokat is az őslakosok, a tudományos együttműködés, a környezetvédelem, a szállítás és a kutató-mentő tevékenységek kapcsán, hiszen közös érdekek, prioritások és kihívások vezérlik Kanadát és Oroszországot.⁷⁴

⁷³ United Nations Convention on the Law of the Sea

⁷⁴ Government of Canada, „Arctic and Northern Policy Framework International chapter”

Megállapíthatjuk, hogy míg a 2009-es kanadai stratégia egy erősen realista alapra építkezett, addig a tíz évvel későbbi stratégiát mintha maga Joseph Nye diktálta volna, olyan erősen érződik a más, liberálisabb politikai háttér és meggyőződés. Mindez visszatükröződik a két stratégia biztonságpolitikai megközelítésében is. A 2019-es, liberális megközelítés teljes mértékben tisztában van a térség geopolitikai jelentőségével és a klímaváltozás geopolitikára gyakorolt hatásával, amelyet nem csak sejtet, hanem szövegszerűen is rögzít. Ugyanakkor ennek ellenére Kanada nem érzi úgy, hogy Oroszország fenyegetést jelente rá nézve, és elkötelezett az Oroszországgal való széles körű együttműködésre. E tekintetben tehát a krími válság nem befolyásolta Kanada biztonságpercepcióját a régió biztonságpolitikai kihívásait és elsősorban a lehetséges orosz fenyegetést illetően.

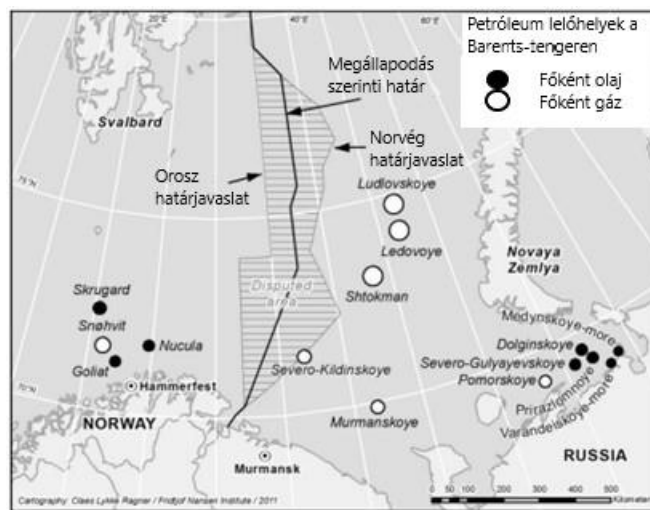
Norvégia

Norvégia miniszterelnöke 2013 és 2021 között Erna Solberg, a konzervatív párt elnöke volt. A *Norvégia Arktiszi Szakpolitikája* c. dokumentumot már a krími válság után adták ki 2014 novemberében,⁷⁵ tehát az már tükrözi az ukrán válságot követő biztonságpolitikai változásokat. Norvégia szintén olyan államnak tekinthető, amely nagyobb hangsúlyt fektet a haderejére, bár stratégiájában konkrét stratégiai pillér nem foglalkozik a katonai szerepvállalás növelésének kérdésével. A stratégia külön nevesíti Oroszországot és vele összefüggésben a katonai szerepvállalás fontosságát, de hozzáteszi, hogy a cél az Oroszországgal való együttműködés. Ugyanakkor figyelemreméltó, hogy Norvégia növeli a katonai jelenlétét az orosz határ közelében, valamint a fegyveres erők egyik fő feladataként nevesíti a norvég-orosz határ ellenőrzését. Azt, hogy Norvégia jelentősebb figyelmet fordít a haderőre az is bizonyítja, hogy 52 darab F-35-ös vadászgépet rendelt az Egyesült Államoktól,⁷⁶ valamint jelentős haditengerészeti beruházásokat terveznek 2028-ig.⁷⁷

⁷⁵ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Norway's arctic policy* (Oslo, 2014).

⁷⁶ C. Dennis, „US officials welcome Norway's new F-35 capabilities in an increasingly competitive Northern Europe”, *Stars and Stripes*, 2019, <https://www.stripes.com/news/europe/us-officials-welcome-norway-s-new-f-35-capabilities-in-an-increasingly-competitive-northern-europe-1.608872> [Letöltve: 2020.11.12.].

⁷⁷ Norwegian Ministry of Defence, *Future acquisitions for the Norwegian Defence*, 2021.

9. ábra: A vitatott terület az orosz-norvég határon.

Forrás: Arild Moe, Daniel Fjaertoft, és Indra Øverland, „Polar Geography Space and timing: why was the Barents Sea delimitation dispute resolved in 2010?“, *Polar Geography*, 34 (2011) 146.

Norvégia azonban végső soron Oroszországgal együttműködni szeretne, bár megközelítésmódját még mindig az óvatosság jellemzi. A kooperációra való hajlandóságot az is mutatja, hogy 2011-ben a két országnak sikerült lezárni egy negyvennégy éves területi vitát, amely még 1974-ben kezdődött a Barents-tengeren lévő határt illetően (lásd 9. ábra). Az érintett terület 175.000 km², és igen jelentős mind stratégiai mind gazdasági szempontból. Stratégiaileg azért, mert ezen a területen keresztül érhető el Oroszország egyetlen egész évben jégmentes kikötője, Murmanszk, és ez a bejárata az Északi Tengeri Útnak is. Gazdaságilag pedig azért, mert orosz számítások szerint 5,8 trillió m³ kinyerhető gázkészlet és további 2,7 milliárd hordónyi olajkészlet található a térségben.⁷⁸

2021-ben továbbra is konzervatív irányítás alatt Norvégia kiadta legfrissebb arktiszi stratégiáját a *Norvég Kormány Arktiszi Szakpolitikája* címmel.⁷⁹ Ez a stratégia sokkal komorabb biztonsági helyzetet vázol fel, mint bármelyik kanadai, vagy akár a 2014-es norvég dokumentum. A stratégia kiemelt helyen foglalkozik Oroszországgal. Egyfelől kiemeli, hogy az elmúlt harminc évben az orosz-norvég kapcsolatok számos területen jelentős fejlődésen

⁷⁸ A. Moe, D. Fjaertoft, és I. Øverland, „Polar Geography Space and timing: why was the Barents Sea delimitation dispute resolved in 2010?“, *Polar Geography*, 34 (2011), 150. <https://doi.org/10.1080/1088937X.2011.597887>

⁷⁹ Norwegian Ministry of Foreign Affairs és mtsai., *The Norwegian Government's Arctic Policy* (Oslo, 2021)

mentek keresztül: halászat, kutatás, környezetvédelem, kutató-mentő tevékenységek, nukleáris biztonság, egészség, oktatás, üzleti élet, energia, kultúra és az őslakosokat érintő ügyek, valamint négy bilaterális bizottság is létrejött a halászat, a nukleáris biztonság, a gazdasági kooperáció és a környezet védelem terén. Azonban a stratégia azt is kiemeli, hogy a krími válság miatt Norvégia felfüggesztette a bilaterális katonai együttműködést Oroszországgal, a tengeri biztonság, a légtérvédelem és az északi stabilitást érintő ügyek kivételével. Az Összhaderőnemi Norvég Főparancsnokság és az Orosz Északi Flotta közötti közvetlen kapcsolat ugyanakkor megmaradt, és továbbra is együttműködik az orosz és a norvég parti őrség, határőrség és a kutató-mentő műveletek résztvevői. Fenntartották továbbá a *Tengeri Incidensek Egyezmény*⁸⁰ mechanizmusait is, és tárgyalnak annak tovább fejlesztéséről.⁸¹ Ez a tárgyalás 2021-ben sikerrel is zárult, a felek több kérdésben is megállapodtak. Ez a megállapodás a területi vizektől tizenkettő tengeri mérfölddel távolabbi hajókat és katonai repülőket érinti, valamint egyéb átláthatóságot erősítő intézkedéseket is elfogadtak.⁸² A stratégia ezen kívül kiemeli, hogy 2019-től orosz és norvég felső katonai vezetők között közvetlen kommunikációs csatornákat hoztak létre, majd az Oroszországgal történő katonai együttműködést taglaló részt a stratégia azzal zárja, hogy „a jelen helyzetben kiemelten fontos tovább folytatni ezt a fajta érintkezést a védelem területén.”

A 2021-es stratégia azonban korántsem csak az Arktisz biztonságpolitikai elemzésével foglalkozik, hiszen az csak egy fejezet a nyolcból. A nemzetközi rendszert illetően kiemeli, hogy az Arktisz egy békés régió, ahol az államok hajlandóságot mutatnak az együttműködésre, és nézeteltéréseiket a nemzetközi jog elvei mentén oldják meg.

Szemben a kanadai-orosz kapcsolatokkal, Norvégia esetében stratégiai szinten is megjelenik a 2014-es ukrán konfliktus okozta törés a két ország kapcsolatában. Ez esetben tehát azt láthatjuk, hogy egy külső konfliktus közvetlen hatással volt a régióra és annak biztonságára, amelyben két tényező is szerepet játszott. Egyfelől Norvégia és Oroszország egymással határos államok, amely magyarázatot adhat arra, hogy Norvégia miért reagált érzékenyebben a krími válságra, ugyanakkor – ahogyan a stratégia is kiemeli – még a válságot követően sem

⁸⁰ A Tengeri Incidensek Egyezményt 1989-ben kötötte meg Norvégia és a Szovjetunió, melynek célja a félreértések elkerülése azáltal, hogy protokollokat teremt az ütközések elkerülésére, a távolságtartásra, a hajók megfigyelésére. Az egyezmény továbbá betiltotta a támadások szimulálását és a hajó formációk zavarását is. Lásd: K. Łukasz, F. Thomas, és R. Denitsa, „Existing Arrangements to manage incidents in the euro-atlantic area”, in *Managing Hazardous Incidents in the Euro-Atlantic Area: A New Plan of Action* (European Leadership Network, 2016)

⁸¹ Norwegian Ministry of Foreign Affairs és mtsai., *The Norwegian Government's Arctic Policy*, 19.

⁸² G. O'Dwyer, „Norway and Russia sharpen transparency pact on warship, aircraft moves”, *Defense News*, 2021, <https://www.defensenews.com/global/europe/2021/08/20/norway-and-russia-sharpen-transparency-pact-on-warship-aircraft-moves/> [Letöltve: 2021.10.31.]

szűnt meg a két ország közötti katonai együttműködés, és a feleknek sikerült újabb megállapodást is kötniük (mint ahogyan azt a Tenger Incidensek Egyezmény kapcsán láttuk). Tehát az első hipotézisben szereplő állítást, miszerint a régió stabilitását nem vagy csak kis mértékben befolyásolja külső konfliktus, a norvég-orosz katonai együttműködés gyengülése sem cáfolja meg, hanem éppen ellenkezőleg: erősíti, mivel bár a konfliktus hatása kimutatható volt, de a visszarendeződés jelei már most láthatóak.

Dánia

A 2011-es *Dán Királyság Stratégiája az Arktisra 2011-2020* című stratégia⁸³ a Lark Løkke Rasmussen miniszterelnök és Lene Espersen külügyminiszter és miniszterelnökhelyettes által vezetett kisebbségi kormányhoz köthető, amely a Liberális Szövetségből és a Konzervatív Néppártból állt. Dánia a stratégia szerint szintén növeli katonai jelenlétét a térségben, és a haderővel kapcsolatban négy fejlesztési célt ír elő: egy összhaderőnemi arktiszi parancsnokság létrehozása, az arktiszi műveletek végrehajtásához szükséges képességek megteremtése az Arktiszi Reagáló Erő⁸⁴ létrehozásával, kockázatelemzések készítése a környező vizeken lévő forgalomnövekedéssel kapcsolatban és végül 2014-re egy átfogó elemzés készítése a katonaság jövőbeli feladatairól. Emellett a stratégia azt is rögzíti, hogy Dánia a szuverenitás garantálását a hadsereg elsődleges feladatának tekinti. A dán stratégiánál is ki kell emelni, hogy megemlíti az Oroszországgal való együttműködés fontosságát. A dán-orosz kooperáció kapcsán felveti a tudományos együttműködés, a fenntartható fejlődéssel összefüggő információmegosztás, valamint a védelmi erők együttműködésének lehetőségét is. Ezzel Dánia egy újabb példa arra, hogy a militarizálás megfér a kooperációkeresés mellett. A 2011-es stratégia felülvizsgálata jelenleg is folyamatban van, és várható a következő tíz évre vonatkozó dán dokumentum elfogadása. 2018-ban a dán kormány *Védelmi Megállapodás 2018-2023* címmel a többi ellenzéki párttal (Szociáldemokrata Párt, Dán Néppárt és a Szociál-Liberális Párt) egy teljes politikai spektrumot átfogó megállapodást kötött,⁸⁵ amely a dán haderő fejlesztési irányait határozza meg 2023-ig. A teljes dokumentum elemzése túlmutat a dolgozat keretein, ezért itt csak az Arktiszt érintő kérdésekre térek ki. A megállapodás mindössze egyszer említi Oroszországot – mint a NATO keletről érkező kihívását – a globális biztonsági helyzet elemzéséről szóló részben. Az Arktisszal összefüggésben a dokumentum

⁸³ Ministry of Foreign Affairs, *Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020* (Copenhagen, 2011)

⁸⁴ Arctic Response Force

⁸⁵ Danish Government és mtsai., *Defence Agreement 2018-2023*, 2018.

megjegyz, hogy az a klímaváltozás által érintett olyan terület, ahol megnőtt az aktivitás, majd külön kitér a jövőbeli dán arktiszi katonai szerepvállalásra. A Védelmi megállapodás szerint a térség geopolitikai felértékelődése várható a jövőben, azonban a dán cél az, hogy a régióban továbbra is békés viszonyok uralkodjanak.

Svédország

A 2011-es svéd stratégiát Fredrik Reinfeldt liberális konzervatív koalíció (Mérsékelt Párt, Centralista Párt, Liberális Néppárt, Kereszténydemokrata Párt) kisebbségi kormánya adta ki. A *Svédország Arktiszi Stratégiája* szerint „*Svédországnak hangsúlyoznia kell azt a megközelítést, amely a biztonságot a legtágabb értelemben kezeli és amely civil eszközöket használ katonaiak helyett.*”⁸⁶ A stratégia a biztonságpolitikai helyzettel kapcsolatban kiemeli, hogy a kihívások elsősorban nem katonai jellegűek, hanem a klímaváltozás következtében inkább környezetiek. A stratégia bár számos ponton említi Oroszországot, de nem mint fenyegetés, hanem mint egy a többi arktiszi állam közül.

A 2020-ban kiadott *Svédország Arktiszi Stratégiája* c. stratégia már a szociáldemokrata Stefan Löfven nevéhez kötődik.⁸⁷ A dokumentum a katonai erő alkalmazásával kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy „*[a] kormány folytatja Svédország katonai képességeinek erősítését, hogy ütőképes legyen az ország északi területein és a szomszédos területeken.*” A megfogalmazáson enyhít egy másik kitétel, miszerint a kormány azon fog dolgozni, hogy az Arktisz továbbra is egy olyan régió maradjon, ahol jól működő nemzetközi együttműködés van, és az államok a nemzetközi jogot tiszteletben tartják, beleértve a tengeri jogot is. A két stratégia eltér egymástól a biztonsági kihívások értékelését tekintve. Míg a 2011-es stratégia szerint a biztonsági kérdések a térségben nem katonai jellegűek, addig a 2020-as stratégia már fegyverkezési verseny kockázatát látja a térségben és a katonai szerepvállalás növelését hangsúlyozza. A 2020-as stratégia kiemeli, hogy bár a nyugati államok és Oroszország kapcsolata az utóbbi években romlott, az Arktiszi Tanács működését továbbra is a konstruktív lelkület és a kooperáció jellemzi, és jó az együttműködés Oroszországgal, különösen olyan területeken, mint a környezeti kérdések az Arktiszi Tanácsban, a Barents kooperációban és bilaterális alapon is. Az orosz fegyverkezést a stratégia az orosz területek védelmének tulajdonítja, és nem tekinti fenyegetésnek. A svéd stratégiában negyvenhét-szer szerepel Oroszország neve, azonban egyetlen egy esetben sem mint fenyegetés – még a

⁸⁶ Government Offices of Sweden, *Sweden's strategy for the Arctic region* (Stockholm, 2011), 23.

⁸⁷ Government Offices of Sweden, *Sweden's strategy for the Arctic region*.

militarizációval összefüggésben sem. Ezen megállapítások egyértelműen igazolják, hogy az arktiszi régió képes függetlenül működni a világ többi részétől.

Izland

Izland tekintetében stratégiai dokumentum helyett egy határozat született 2011-ben, amikor a Jóhanna Sigurðardóttir miniszterelnök által vezetett Szociál Demokrata Szövetség és a Bal-Zöld Mozgalom alkotta koalíció kiadta a *Parlamenti Határozat Izland Arktiszi Szakpolitikájáról* c. dokumentumot.⁸⁸ A szakpolitika 12 elve közül a kilencedik kijelenti, hogy Izland a militarizáció minden formát ellenzi, és a biztonságot csak civil eszközökkel szabad és kell garantálni. Mindez egyébként következik abból az évtizedekre visszanyúló izlandi megközelítésből, hogy Izland bár NATO tagország lett, a szervezet katonai szárnyába csak megfigyelőként vesz részt.

Finnország

Finnország szintén egy olyan állam, amely esetében jól kirajzolódik az ukrán válság előtti és utáni hozzáállásbeli különbség. 2013-ban a Jyrki Katainen miniszterelnök által vezetett jobbközép kormány kiadta a *Finnország Stratégiája az Arktisz régióra 2013* című dokumentumot,⁸⁹ amelyben az ország – a holisztikus megközelítés jegyében – a gazdaságnak, az oktatásnak és a környezetvédelemnek tulajdonít nagyobb szerepet. Az arktiszi stabilitást illetően a hangsúlyt a felkészítésre kell helyezni, és fontos a hatóságok, az ipar, a nem kormányzati szervezetek és a lakosság közötti szoros együttműködés is. A stratégia kevés figyelmet fordít a biztonság katonai aspektusára. Rögzíti, hogy katonai konfliktus a régióban nem valószínű, és Oroszországról is csak a kooperáció kapcsán ejt szót. Más katonai kérdés fel sem merül ebben a stratégiában.

A Sanna Marin miniszterelnök és a Szociáldemokrata Párt által vezetett kormány 2021-ben adta ki az ország új stratégiai dokumentumát *Finnország Stratégiája az Arktisz Szakpolitikára*

⁸⁸ Althingi, *A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy*, 2011.

⁸⁹ Government of Finland, „Finland's Strategy for the Arctic Region 2013. Government resolution on 23 August 2013”.

címmel.⁹⁰ Ez a dokumentum már egészen más szellemben íródott, amelyet jól mutat az is, hogy míg a 2013-as stratégia mindössze egy oldalt szentelt a biztonságpolitikai kérdéseknek, addig a 2021-es stratégia rögtön a célok ismertetését követően közel tíz oldalon keresztül elemzi az aktuális biztonsági helyzetet. A stratégia kiemelten foglalkozik Oroszországgal is, hangsúlyozva, hogy Oroszország közvetlenül befolyásolta a szomszédos régió biztonsági helyzetét Krím illegális annexiójával és rámutatva arra, hogy Oroszország növeli katonai jelenlétét az Arktiszon annak érdekében, hogy gazdasági érdekeit és az Északi Tengeri Útvonalat megvédje. Ennek az lett a következménye, hogy az Egyesült Államok, Kanada és az európai NATO tagországok szintén növelték katonai jelenlétüket és a katonai válaszadási képességüket az északi területeken. Ez tipikus példája a Hertz által leírt biztonsági dilemmának, amely során mintegy spirális folyamatként az egyik állam katonai lépései maguk után vonják a térség más államainak hasonló válaszlépéseit. Ugyanakkor a stratégia azt is kiemeli, hogy az előző stratégia kiadása óta a regionális együttműködés erősödött, és cél, hogy a jövőben bilaterális alapon Oroszországgal is szorosabb legyen a kooperáció. A tekintetben nincs eltérés a 2013-as stratégiához képest, hogy az aktuális dokumentum sem fektet különösebb hangsúlyt a katonai kérdésekre, ugyanis a stratégia négy központi prioritásként a klímaváltozást, a lakosok jólétét és az őslakosok jogainak védelmét, az arktiszi szaktudást, valamint az infrastruktúra és logisztika kérdésköreit jelöli meg.

Tehát bár a 2021-es stratégia észleli a biztonsági környezet 2014 óta bekövetkezett változását, ezt nem tekinti olyan mértékűnek, hogy fenyegetésként észlelje és a prioritások közé emelje, akár erőforrásokat is hozzárendelve.

Az Amerikai Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban az adminisztrációváltás változásokat hozott az arktiszi szakpolitikával kapcsolatban is. A Bush- és Obama-adminisztráció még nem fordított különösebb figyelmet a térségre, és elhanyagolta az infrastrukturális és katonai fejlesztéseket is.⁹¹ A Védelmi Minisztérium 2011-ben kiadott jelentése még úgy fogalmazott, hogy nem valószínű fegyveres konfliktus a térségben az előrelátható jövőben és a már meglévő infrastruktúra megfelelő a rövid- és középtávú nemzetbiztonsági érdekeknek.⁹² Az Obama-

⁹⁰ Finnish Government, *Finland's Strategy for Arctic Policy*, 2021.

⁹¹ A. Holland, „National Security in a Rapidly Changing Arctic: How a Lack of Attention to the Arctic is Harming America's Interests”, *Georgetown Journal of International Affairs*, 15:1 (2014), 79–88.

⁹² Department of Defense, *Report to Congress on Arctic Operations and the Northwest Passage*, május 2011, 25.

adminisztráció 2013-ban adta ki a *Nemzeti Stratégia az Arktiszi Régióhoz* című stratégiai dokumentumot.⁹³ A stratégia a régiót egy olyan konfliktusmentes övezetnek tekinti, ahol a nemzetek felelősen együttműködnek a bizalom és a kooperáció jegyében. A stratégia külön Oroszországgal sem foglalkozik, mindössze az Arktiszi Tanáccsal kapcsolatban egy lábjegyzetben tesz róla említést. A dokumentum – hasonlóan a korábbiakhoz – kiemeli az éghajlatváltozás régiót érintő jelentős hatását és ennek következményeként az új kereskedelmi és gazdasági lehetőségek megnyílását. Ebben a gyorsan változó arktiszi környezetben az Egyesült Államok három fő célt kíván elérni: a saját nemzeti érdekei érvényesítését, a régió felelősségteljes kezelését és a nemzetközi együttműködés erősítését.

A Trump-adminisztráció elsősorban biztonságpolitikai és gazdasági szempontból közelített a régió felé, így annak jelentősége elkezdett felértékelődni. Megkezdődött a jégtörő flotta felállítása,⁹⁴ kilátásba helyeztek szabad navigációs műveleteket⁹⁵ az Arktiszon, valamint felmerült a katonai jelenlét növelése és az infrastruktúra fejlesztése a Bering-tengeren.⁹⁶ 2019-ben a Védelmi Miniszterhelyettesi Iroda (Office of the Under Secretary of Defense) kiadta a *Védelmi Minisztérium Arktiszi Stratégiája* című dokumentumot,⁹⁷ amely a biztonsági környezetet komplexen ábrázolja. Egyfelől kiemeli, hogy az együttműködésnek már hagyománya van a térségben és az azonnali konfliktus kitörésének esélye alacsony, ugyanakkor felhívja a figyelmet számos olyan stratégiai tendenciára is, amelyek veszélyeztethetik az Egyesült Államok érdekeit és ronthatják a régió stabilitását. A kulcs dinamikák, amelyek meghatározzák a régiót a következők:

- a fizikai környezet megváltozása;
- multilaterális együttműködés a közös érdekek és kihívások mentén;
- az arktiszi tengeri útvonalak helyzete;
- növekvő katonai aktivitás;
- az arktiszi kormányzás manipulálása gazdasági erő segítségével (Kína).

⁹³ Barack Obama, „National Strategy for the Arctic Region”

⁹⁴ D. J. Trump, „Memorandum on Safeguarding U.S. National Interests in the Arctic and Antarctic Regions”, 2020, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/memorandum-safeguarding-u-s-national-interests-arctic-antarctic-regions/> [Letöltve: 2020.12.04.]

⁹⁵ Freedom of Navigation Operation (FONOP)

⁹⁶ J. V. Micallef, „President Trump’s New Polar Strategy Is the First Step to Defending the Arctic”, *Military.com*, 2020, <https://www.military.com/daily-news/opinions/2020/08/04/president-trumps-new-polar-strategy-first-step-defending-arctic.html> [Letöltve: 2020.12.04.]

⁹⁷ Office of the Under Secretary of Defense, *Report to Congress Department of Defense Arctic Strategy* (Virginia, 2019)

Kínával kapcsolatban a stratégia kiemeli, hogy bár nincs területi igénye a régióban, mégis részt kíván venni az arktiszi kormányzásban, és az Egy Öv Egy Út kezdeményezés részeként stratégiai gondolkodásának részét képezi a térség, összekötve az arktiszi stratégiáját a szélesebb stratégiai céljaival. (Nem véletlen, hogy 2018-ban Kína kiadta első arktiszi stratégiáját.) Az amerikai stratégia nagy hangsúlyt fektet a haderő szerepére, bár ez nem meglepő, mivel azt a Védelmi Minisztérium adta ki. A dokumentum megjegyzi, hogy bár Kína „Arktisz közeli állam” jelzővel illeti magát, az Egyesült Államok nem ismeri el, hogy ilyen kategória egyáltalán létezne. A stratégia attól tart, hogy Kína alá fogja aknázni a régió nemzetközi normáit, és jelentős kockázata van annak, hogy a globálisan ismert ragadozó gazdasági viselkedése az Arktiszon is meg fog jelenni. Mégis ami jelentős változás a 2013-as stratégiához és a legtöbb északi állam arktiszi stratégiájához képest, az az, hogy a dokumentum Oroszországot (Kína mellett) központi helyen kezeli. Azt az állítást, hogy a térségben növekszik a katonai aktivitás, elsősorban az orosz tevékenységekből vezeti le, és leszögezi, hogy Oroszország kihívást jelent a szabály alapú arktiszi régióra, mivel szabályozni kívánja az Északi Tengeri Útvonalat. Az orosz (és kínai) kihívásra válaszul a stratégia az arktiszi gyakorlatok, képzések növelését és az infrastruktúra fejlesztését tűzte ki célul.

A stratégia továbbá három pontban határozza meg az Egyesült Államok érdekeit a régióval kapcsolatban. Egyrészt az Arktiszt mint szülőföldet értelmezi, és úgy véli, hogy ezen a területen az ország szuverén módon gyakorolhatja jogait, így joga van a terület megvédéséhez is. Továbbá az Arktiszra mint közös régióra tekint, amely azt is jelenti, hogy a régióban közös érdekek vannak a biztonságot és stabilitást illetően, az Egyesült Államoknak pedig késznek kell lennie arra, hogy az európai és indo-csendes-óceáni erőegyensúly fenntartása érdekében az Arktiszon is képes legyen beavatkozni. Harmadrészt pedig abból indul ki, hogy az Arktisz a stratégiai versengés területe, ezért az Egyesült Államoknak az az érdeke, hogy továbbra is fent tudja tartani a globális erőkivetítési képességét, a hajózás és a repülés szabadságát, miközben korlátozza a kínai és az orosz törekvéseket, hogy stratégiai érdekeiket kényszerítő erővel érvényesítsék a régióban.

Ez a stratégia jelentősen eltér a többi vizsgált dokumentumtól. Hasonlóság ugyan, hogy felismeri: az Arktisz egy olyan régió, amelyet a kooperáció és a nemzetközi jog alapú konfliktusmegoldás jellemez, ahol az államok közötti fegyveres konfliktus esélye a jövőben is alacsony lesz, ugyanakkor más stratégiákkal ellentétben az amerikai dokumentum már globális perspektívából tekint a régióra, amit mi sem bizonyít jobban, mint a stratégia következő mondata:

„Az északi-sarkvidéki fejlemények magukban hordozzák annak lehetőségét, hogy közvetlenül vagy közvetve korlátozzák az amerikai Védelmi Minisztérium globális erőketvitési képességét, távolabbra tekintve pedig hatással legyenek a Kínával és Oroszországgal az indiai-, csendes-óceáni térségben, valamint az Európában folytatott versengéssel összefüggő amerikai stratégiai célokra.”⁹⁸

Oroszország

Oroszország szakpolitikáját a dokumentumok elérhetősége és a nyelvi korlátok miatt másodlagos források alapján dolgozom fel. Az orosz álláspontot jól tükrözi a 2008-as *Az Orosz Föderáció Állami Szakpolitikájának Alapjai az Arktiszon*⁹⁹ című stratégiában megfogalmazott vélemény az arktiszi kooperációról:

„aktív interakciókat kell folytatni a szub-arktiszi államokkal a tengeri határokkal kapcsolatban a nemzetközi jog normáinak, a kölcsönös megállapodások és az Orosz Föderáció érdekeinek figyelembe vételével.”¹⁰⁰

Az orosz álláspont lényege tehát az, hogy bár Oroszország nyitott a sarki államokkal való együttműködésre, azonban a lépéseit minden esetben az orosz érdekek fogják vezérelni. Ez akár jelenthet jövőbeli konfrontációt is, bár ennek lehetőségére nyíltan még maga Medvedev elnök sem tért ki. Hogy melyek az Orosz Föderáció érdekei, azt maga a stratégia pontosan nevesíti:

- az Arktisz mint erőforrás bázis, amely megoldást nyújt Oroszország gazdasági és társadalmi problémáira;
- a béke és az együttműködés fenntartása az Arktiszon;
- az Arktisz egyedi ökológiai jellegzetességeinek fenntartása;
- az Északi Tengeri Útvonal mint egyedüli szállító útvonal az Arktiszon.

Összehasonlítva a 2008-ban elfogadott 2020-ig érvényes alapelveket a 2020-ban elfogadott 2035-ig érvényes alapelvekkel megállapítható, hogy gazdasági szempontból nincs változás a két dokumentum között, és továbbra is központi stratégiai elem a béke és az együttműködés fenntartása. Ugyanakkor a 2020-as dokumentumban új elemként jelenik meg a szuverenitás

⁹⁸ Office of the Under Secretary of Defense, 6.

⁹⁹ D. Medvedev, „Basics of the state policy of the Russian Federation in the Arctic for the period till 2020 and for a further perspective”, *Arctic Knowledge Hub*, 2008, <http://www.arctic-search.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020> [Letöltve: 2021.10.22.]

¹⁰⁰ Oroszról magyarra fordította az Arctic Knowledge Hub, angolról magyarra pedig a szerző.

biztosítása. A fogalom azonban nem mást takar, mint az előző stratégiai dokumentumban is már ismertetett célok összességét, így további katonai és civil modernizációra számíthatunk a jövőben is.¹⁰¹

Oroszország szigorította a vizein áthaladó katonai és polgári hajókra vonatkozó előírásokat. 45 nappal a tervezett út előtt meg kell adni a hajó nevét, a hajózás célját, útvonalát és a hajózás időtartamát. Emellett a fedélzeten legalább egy orosz pilótának is tartózkodnia kell és Oroszország fenntartja magának a jogot arra, hogy az Északi Tengeri Útra való belépést bármikor megtagadja. Az új előírások oka részben a megnövekedett tengeri forgalom, de fontosabb az az orosz érdek, hogy Oroszország továbbra is képes legyen fenntartani a kereskedelmi hajózás feletti ellenőrzést.¹⁰² Az orosz hadgyakorlatok továbbra is gyakoriak a térségben, 2018 óta a gyakorlatok során pedig már éles lőszert is használnak.¹⁰³

Az orosz stratégia kapcsán értelemszerűen nem az Oroszországról alkotott véleményt lehet vizsgálni, hanem az ország viszonyulását a többi arktiszi államhoz. Annak ellenére, hogy a dolgozatban Oroszországot kooperáló államként jellemzem, nem lehet figyelmen kívül hagyni az elmúlt évek orosz törekvését az Arktisz (újra) militarizálására. 2007-ben Vladimir Putyin elrendelte a Jeges-tenger feletti járőrözést, amely következtében stratégiai bombázók (Tu-95, Tu-160, Tu-22M3) jelentek meg a térségben.¹⁰⁴ A Kola-félszigeten állomásozó Északi Flotta jelentős fejlesztéseken esett át az elmúlt években elsősorban a tengeralattjáró flotta tekintetében. Ennek elsődleges célja a nukleáris elrettentés növelése. 2008-tól Oroszország bejelentette, hogy ismét hadihajók fognak járőrözni a Jeges-tengeren.¹⁰⁵ Oroszország emellett kifejlesztett egy arktiszi körülmények között is (-30 Celsius foktól 55 fokig) működőképes drónt, amely képes vízfelületen is landolni és onnan felszállni. Hivatalosan mentő szerepet szánnak neki, azonban egy ilyen technológiának katonai implikációi is könnyen lehetnek.¹⁰⁶

¹⁰¹ E. Klimenko, „Russia’s new Arctic policy document signals continuity rather than change”, *Stockholm International Peace Research Institute*, 2020, <https://www.sipri.org/commentary/essay/2020/russias-new-arctic-policy-document-signals-continuity-rather-change> [Letöltve: 2020.12.05.]

¹⁰² A. Staalesen, „Russia sets out stringent new rules for foreign ships on the Northern Sea Route”, *Arctic Today*, 2019, <https://www.arctictoday.com/russia-sets-out-stringent-new-rules-for-foreign-ships-on-the-northern-sea-route/> [Letöltve: 2021.10.22.]

¹⁰³ T. Nilsen, „Russian navy to hold live-fire exercise off Northern Norway”, *The Independent Barents Observer*, 2019, <https://thebarentsobserver.com/en/security/2019/08/russian-navy-announces-comprehensive-exercise-northern-norway> [Letöltve: 2021.10.22.]

¹⁰⁴ A. Piffero Spohr és mtsai., „The Militarization of the Arctic: Political, Economic and Climate Challenges”, *Model United Nations Journal UFRGSMUN*, 1 (2013), 11–70 (44)

¹⁰⁵ Piffero Spohr és mtsai., „The Militarization of the Arctic: Political, Economic and Climate Challenges”, o. 44; D. Nowak, „Russian warships to patrol Arctic”, *The Guardian*, 2008, <https://www.theguardian.com/world/2008/jul/15/russia.arctic> [Letöltve: 2021.10.10.]

¹⁰⁶ TASS, „Rescue drone taking off from water developed in Russia”, 2021, <https://tass.com/economy/1343447> [Letöltve: 2021.10.10.]

Mindezt figyelembe véve az orosz katonai építkezést nem lehet és nem szabad provokációnak értelmezni. Ennek főként geopolitikai okai vannak, és a gyakorlati tendencia sem ezt támasztja alá. Geopolitikai szempontból vizsgálva az országot, Oroszország legnagyobb előnye, amely megvédte 1812-ben Napóleontól, majd a második világháborúban Németországtól, a stratégiai mélysége. Bármely európai államnak Oroszország legyőzéséhez mélyen be kellene hatolnia az ország területére. Ahogy a történelmi példák igazolják, saját korszakuk legerősebb hadseregei is belebuktak ebbe a vállalkozásba. A nyugati fenyegetés mellett számolni kellett a délivel is. A Kaukázus vonulatai mögött Oroszország területét nyílt síkságok uralják, többek közt Grúzia ezért is volt kiemelten fontos Oroszországnak 2008-ban, hiszen az amerikai befolyás megjelenése jelentősen megváltoztatta volna az orosz geopolitikai helyzetet.

Amire viszont nem volt eddig példa, az az északi fenyegetés. Az Arktisz kiemelt szerepet élvez az orosz gazdaságban. Az Északi-sarkvidék adja az orosz földgáztermelés 91%-át, az ország feltárt földgázkészletének 80%-át, a tengerpart menti szénhidrogénkészleteinek 90%-át, valamint érclelőhelyének nagy részét.¹⁰⁷ Továbbá a térségben bányásznak sárgarezet, ónt, uránt és foszfátokat is. 2006-os adat szerint 25 bánya van az arktiszi területeken,¹⁰⁸ de a mai napig nyitnak új bányákat. A Rosatom például lítium bányákat tervez nyitni Szibériában 800 millió dollár értékben,¹⁰⁹ a Kola-félszigeten pedig gazdag apatit,¹¹⁰ alumínium, vasérc, csillámpala, titán, réz, nikkel, kobalt, flogopit¹¹¹ és vermikulit¹¹² lelőhelyek találhatók.¹¹³ Az észak felől érkező támadás eddig a technológia hiánya és az éghajlat miatt nem volt realitás. Ma azonban ez a tendencia megváltozni látszik, és a jég eltűnésével az orosz északi régiók is fenyegetettebbeké válnak. Egy, az Arktiszon kitörő fegyveres konfliktus éppen ezeket a létfontosságú gazdasági térségeket érintené először, ami jelentős csapás lenne az orosz gazdaságnak. Míg egy nyugatról jövő támadás során Oroszország (elméletileg) megteheti,

¹⁰⁷ Zbigniew Brzezinski, *Stratégiai vízió*, 1. kiad. (Budapest: Antall József Tudásközpont, 2020), 168.

¹⁰⁸ Y. L. Glasby, G.P. , Voytekhevsky, „Arctic Russia: Minerals and Mineral Resources”, *geochemical society*, 2009

¹⁰⁹ Engineering and Mining, „Russia’s Rosatom Plans to Launch Lithium Mines in Siberia, Arctic”, 2021, <https://www.e-mj.com/breaking-news/russias-rosatom-plans-to-launch-lithium-mines-in-siberia-arctic/> [Letöltve: 2021.10.08.]

¹¹⁰ Az apatitot műtrágya és mosószergyártáshoz használják. Lásd: K. Ásványtan, „Apatit”, <http://asvanytan.nyf.hu/node/5> [Letöltve: 2021.10.08.]

¹¹¹ A flogopitot a autóiparban használt műanyagokhoz és azbeszt helyettesítésére használják fékeknél és váltóknál. Geology.com, „Phlogopite: The Brown Mica, Rich in Magnesium”, <https://geology.com/minerals/phlogopite.shtml> [Letöltve: 2021.10.08.]

¹¹² A vermikulitot csiráztatáshoz, dugványozáshoz és magvetéshez használják. Lásd: G. Zimán, „Mi a különbség a Vermikulit és a Perlit között? - ”, *Royal Brinkman*, <https://royalbrinkman.hu/tudasbazis/altalanos-noevenytermesztes/kulonbseg-vermikulit-perlit> [Letöltve: 2021.10.08.]

¹¹³ Glasby, G.P. , Voytekhevsky, „Arctic Russia: Minerals and Mineral Resources”.

hogy feladja a kevésbé fontos sztyeppéket, ezt északon nem teheti meg. Tehát Oroszország északi tevékenységét abból a szempontból is elemezni kell, hogy az ország gazdaságilag egyik legfontosabb területe egyre inkább kitetté válik.

Emellett az Arktisszal kapcsolatos orosz viselkedés is egy kooperáló állam képét mutatja. Valóban vannak területi vitái a térségben, de ezeket nem fegyverrel, unilaterális alapon kívánja megoldani, hanem a nemzetközi rendszer keretei között. Oroszország (elsőként) 2001-ben benyújtotta kérelmét az ENSZ Tengerjogi Egyezményére (UNCLOS) hivatkozva, utalva arra, hogy a Lomonoszov-hágó és az Alfa-Mengyelejev-hágó a szibériai talpazat része. A világszervezet az orosz kérelmet elutasította, mivel nem állt rendelkezésére elegendő adat az orosz igény alátámasztására.¹¹⁴ 2013-ban Oroszország az Ohotszki-tenger kapcsán nyújtott be kérelmet, amelyet az illetékes bizottság¹¹⁵ 2014-ben befogadott.¹¹⁶ 2015-ben Oroszország ismét benyújtotta a 2001-es kérelmét, többévnnyi kutatás eredményével kiegészítve,¹¹⁷ amelyet azután 2021-ben kiegészített. Az új orosz területi igények már részben egybeesnek a kanadai és dán követelésekkel, amely előre vetíti a térségbeli konfliktusokat és a régió növekvő biztonságpolitikai jelentőségét.¹¹⁸

Az orosz fegyverkezést illetően gyakran hangsúlyozzák, hogy Oroszország rendelkezik a legnagyobb jég törő flottával, és nukleáris meghajtású jég törőket is alkalmaz.¹¹⁹ Bár tagadhatatlan, hogy jég törők katonai konvojok előtt is haladhatnak, így kettős felhasználású eszköznek lehet tekinteni azokat, a jég törő flotta feladata azonban elsősorban mégsem ez. Oroszországban nagy hagyománya van a nukleáris jég törő hajók építésének. Gyártásukat a

¹¹⁴ G. Heininen, Lassi; Sergunin, Alexander; Yarovoy, „Russian Strategies in the Arctic : Avoiding a New Cold War”, 2014.

¹¹⁵ Az ENSZ Kontinentális Talapzat Bizottsága (Commisson on the Limits of Continental Shelf – CLCS)

¹¹⁶ Subcommission established for the consideration of the Submission made by the Russian Federation, *Summary of Recommendations of the Commission on the Limits of the Continental Shelf in Regard of the Partial Revised Submission Made by the Russian Federation in Respect of the Sea of Okhotsk on 28 February 2013* 10, 2014.

¹¹⁷ T. Guardian, „Russia lays claim to vast areas of Arctic”, 2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/aug/04/russia-lays-claim-to-vast-areas-of-arctic-seabed> [Letöltve: 2021.10.08.]

¹¹⁸ The Moscow Times, „Russia Claims Continental Shelf in Arctic Ocean”, 2021, <https://www.themoscowtimes.com/2021/04/12/russia-claims-continental-shelf-in-arctic-ocean-a73566> [2021.10.08.]; E. Tranter, „»You cannot claim any more:« Russia seeks bigger piece of Arctic ”, *CBC News*, 2021, <https://www.cbc.ca/news/canada/north/russia-arctic-ocean-canada-united-nations-continental-shelf-1.5983289> [Letöltve: 2021.10.08.]

¹¹⁹ K. Osboorn, „Russia’s Arctic Icebreakers Could Conduct Armed Military Missions”, *The National Interest*, 2021, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/russia-s-arctic-icebreakers-could-conduct-armed-military-missions-176243> [Letöltve: 2021.10.08.]; M. Melino és A. H. Conley, „The Ice Curtain: Russia’s Arctic Military Presence ”, *Center for Strategic and International Studies*, <https://www.csis.org/features/ice-curtain-russias-arctic-military-presence> [Letöltve: 2021.10.24.]; F.-S. Gady, „Russia and China in the Arctic: Is the US Facing an Icebreaker Gap? ”, *The Diplomat*, 2015, <https://thediplomat.com/2015/09/russia-and-china-in-the-arctic-is-the-us-facing-an-icebreaker-gap/> [Letöltve:2021.10.24.]

Szovjetunióban 1957-ben kezdték meg, és jelenleg Oroszország az egyetlen olyan ország, amely nukleáris jégtörő hajót üzemeltet. A jégtörő hajók építése és meghajtása is más, mint a többi hajóé, mivel jóval erősebb meghajtást igényelnek. Földrajzi adottságainak fogva számos orosz település egyszerűen rá van utalva a jégtörő flották nyújtotta képességre, mivel ezekre a településekre csak így juttatható el szállítmány, köztük az élelmiszer szállítmány. Azt, hogy miért van szükség ilyen jégtörőkre, talán a legjobban az 1983-as mentőakció mutatja be. 1983-ban az orosz jégtörő flotta 14 hajóból állt, ebből három nukleáris meghajtású volt (Lenin, Leonid Brezhnev és a Sibir). Az 1983-as ősz a vártánál is hidegebb volt, és több mint húsz tanker és teherhajó ragadt a jég fogságába. Mire a jégtörők, köztük több nukleáris meghajtású is, ki tudta szabadítani a hajókat, egyet már összetört a jég és elsüllyedt. Ezen válság hatására számos változtatást vezettek be. A régebbi kisebb hajókat kivonták az Arktisról, valamint kikötőfejlesztésbe kezdtek, hogy képesek legyenek nagyobb hajók befogadására. Több hajót állomásoztattak az arktiszi kikötőkben, hogy szükség esetén hamar el tudják kezdeni tevékenységüket. Megkezdték továbbá a LASH hajók¹²⁰ alkalmazását, amelyek bármelyik arktiszi kikötőben képesek ki- és berakodni.¹²¹ Ez csak egy eset a sok közül, azonban azt a következtést le lehet vonni, hogy az orosz jégtörő flotta nagyságát részben a partvonal hossza, részben pedig a jég okozta kihívás indokolja, mintsem támadó szándék.

Államközi együttműködésekkel kapcsolatban kiemelendő, hogy 2015-ben túlhalászat elkerülése érdekében Oroszország, az Egyesült Államok, Kanada, Dánia és Norvégia önként megállapodtak, hogy betiltják a kereskedelmi halászatot a Jeges-tengeren (a kizárólagos gazdasági övezeten belüli halászat kivételével).¹²² Azóta az egyezmény új tagokkal bővült,

¹²⁰ „A [LASH] a *Lighter Aboard Ship* angol kifejezés kezdőbetűiből képzett és a magyar hajózási szaknyelv által is használt kifejezés, mely a folyami-tengeri-folyami, ugyan végig vízi úton történő, de mégis kombinált áruszállítási mód megnevezésére szolgál. A rakományt a tengeri kikötőktől távolabbi folyami kikötőkben a bárkákba behajózzák. Ezután a bárkákat a konvojba rendezik, majd a konvojt tolóhajók segítségével a torkolati kikötőkbe továbbítják, ahol a bárkákat a rakomány áthajózása nélkül egy nagy teherbírású, tengeri kivitelű bárkaszállító hajó veszi a fedélzetére. A bárkaszállító hajó belsejében a speciális módon biztonságosan rögzített, egymás mellett, mögött és fölött elrendezett bárkák "szárazon utazva" érkeznek meg egy, a rakomány rendeltetési helyének közelében fekvő másik folyótorkolati kikötőbe. Itt a bárkákat újból vízre teszik, majd ismét konvojokba rendezve tolóhajók segítségével juttatják el azokat a rendeltetési hely szerinti folyami kikötőbe.” Lásd: D. Hadházi, „LASH hajózás”, *Online Vízügyi Szótár*, <http://www.gwpszotar.hu/kifejezes/8047> [Letöltve: 2021.10.24.]

¹²¹ W. Barr és E. A. Wilson, „The Shipping Crisis in the Soviet Eastern Arctic at the Close of the 1983 Navigation Season”, *Arctic*, 38:1 (1985), 1–17.

¹²² H. Hoag, „Nations Negotiate Fishing in Arctic High Seas”, *The New Humanitarian*, 2016, <https://deeply.thenewhumanitarian.org/arctic/articles/2016/04/28/nations-negotiate-fishing-in-arctic-high-seas> [Letöltve: 2021.10.08.]

mivel csatlakozott az Európai Unió, Kína, Japán és a Koreai Köztársaság.¹²³ Ezt követően az Egyesült Államok, Kína, Japán, Oroszország, Kanada, Dánia, Norvégia, Izland, a Koreai Köztársaság és az Európai Unió közös kutatásban állapodtak meg a túlhalászat ellen, melynek az előző megállapodás képezte az alapját. Jelenleg pedig egy olyan testület létrehozása is tervben van, amely szabályozza az ellenőrizetlen halászatot és eljár halászati viták esetén.¹²⁴

2018-ban a Bering-szoroson áthaladó forgalom növekedése miatt az Egyesült Államok és Oroszország közösen tett javaslatot a Bering-szoroson és a Bering-tengeren áthaladó önkéntes hajózási útvonalak kialakítására, amelyet a Nemzetközi Tengerészeti Szervezet¹²⁵ elfogadott, és a rendelkezés 2018-ban hatályba is léptetett.¹²⁶

Végezetül az Arktisz a Föld azon kevés helyszíneinek egyike, ahol az Egyesült Államok és Oroszország vezérkari főnökei találkozhatnak. 2021 szeptemberében került sor Mike Milley, az amerikai Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnöke és Valery Gerasimov, az Orosz Fegyveres Erők Főparancsnoka hatórás megbeszélésére Finnországban.¹²⁷ Azonban nem csak katonai vezetők találkoznak a térségben, hanem a félkatonai szervezetnek minősülő parti őrségek is. 2021-ben az Egyesült Államok Parti őrsége és az orosz Tengeri Mentő Szolgálat megállapodott abban, hogy aktualizálják terveiket a nemzetközi tengeri szennyezés megakadályozása érdekében a Bering- és a Csukucs-tengeren. A megállapodást nem sokkal azután kötötték meg, hogy a parti őrség és az orosz határőrök közös járőrözést hajtottak végre a két ország tengeri határánál.¹²⁸ 2021 januárjában pedig az amerikai Polar Star hajó orosz

¹²³ Tengerügyi és Halászati Főigazgatóság, „Arctic: Agreement to prevent unregulated fishing enters into force”, *Európai Bizottság*, 2021, https://ec.europa.eu/oceans-and-fisheries/news/arctic-agreement-prevent-unregulated-fishing-enters-force-2021-06-25_hu [Letöltve:2021.10.08.]

¹²⁴ P. B. Danilov, „US, China and Russia Plan Joint Research in Order to Regulate Arctic Fishing”, *High North News*, 2021, <https://www.highnorthnews.com/en/us-china-and-russia-plan-joint-research-order-regulate-arctic-fishing> [Letöltve: 2021.10.09.]; M. Okuyama, „International research planned to manage Arctic fish stocks”, *Nikkei Asia*, 2021, <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/International-research-planned-to-manage-Arctic-fish-stocks> [Letöltve: 2021.10.10.]

¹²⁵ International Maritime Organization (IMO)

¹²⁶ W. Ham, „U.S., Russia Propose Voluntary Bering Strait Shipping Routes”, *U.S. Department of Defense*, 2018, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1423960/us-russia-propose-voluntary-bering-strait-shipping-routes/> [Letöltve: 2021.10.09.]; S. Fletcher és mtsai., *Adherence to Bering Strait Vessel Routing Measures in 2019* (Plymouth, 2019).

¹²⁷ O. Liebermann és E. Kaufman, „Top US general Mark Milley meets with his Russian counterpart in Finland”, *CNN*, 2021, <https://edition.cnn.com/2021/09/22/politics/milley-russia-meeting-finland/index.html> [Letöltve: 2021.10.09.]

¹²⁸ Ez nem az első eset volt; már 2019-ben is hajtottak végre közös járőrözést. Lásd: K. Petropavlovsk, „Russian border guards, US Coast Guard conduct joint patrolling in Bering Sea”, *TASS*, 2019, <https://tass.com/society/1063239> [Letöltve: 2021.10.10.]

repülőkkel hajtott végre kommunikációs gyakorlatokat és a jövőben továbbiakat is terveznek.¹²⁹

5. A nemzetközi szervezetek szerepe a térség stabilitásának megteremtésében

Az előző fejezetben az arktiszi államok stratégiája mentén azt vizsgáltam, hogy az egyes államok milyen biztonságpolitikai célokat, érdekeket és feladatokat fogalmaznak meg az Arktisz térségére vonatkozóan a főbb stratégiai dokumentumaikban, valamint stratégiai gondolkodásukat mennyiben befolyásolta a krími válság, és manapság miként vélekednek Oroszországról. Ebben a fejezetben a vizsgálat fókuszát az állam feletti szintre emelem, és azt vizsgálom meg, hogy melyek az Arktiszt érintő nemzetközi rendszer fő elemei és azok milyen szerepet játszanak a régió stabilitásának megteremtésében.

Az Arktisra hatást gyakorló nemzetközi szervezetrendszer két jól elkülöníthető csoportra lehet osztani. Az egyik csoportot maga az Egyesült Nemzetek Szervezete mint az egyetlen univerzális nemzetközi szervezet (amely felelőssége az egész világra kiterjed és nyitva áll minden állam előtt) és az ENSZ-hez kapcsolódó szervezeti elemek és egyezmények alkotják, míg a másik csoportot az arktiszi regionális szervezetek jelentik.

Az Arktisz vizei szabályozásának keretét a 2008-as Illulisati Megállapodás jelenti, amelyben a Jeges-tenger menti államok megállapodtak abban, hogy vita esetén az Egyesült Nemzetek Tengerjogi Egyezményben foglaltak szerint járnak el, és nem tartják szükségesnek egy régió specifikus jogi rezsim létrehozását. Az aláíró államok kötelezettséget vállaltak a nemzetközi jog betartására és arra, hogy együttműködnek a Nemzetközi Tengerészeti Szervezettel.¹³⁰ Tehát a nemzetközi szervezetek régióban játszott szerepének vizsgálata nem korlátozódhat a regionális szervezetekre, hanem mindenképpen szükséges az ENSZ Arktiszt érintő vonatkozásait is röviden elemezni.

¹²⁹ Melody Schreiber, „U.S. and Russia sign new maritime pollution agreement, conduct joint Bering Sea patrol”, *Arctic Today*, 2021, <https://www.arctictoday.com/u-s-and-russia-sign-new-maritime-pollution-agreement-conduct-joint-bering-sea-patrol/> [Letöltve: 2021.10.09.]

¹³⁰ Denmark és mtsai., *The Ilulissat Declaration* (Ilulissat, 2008)

5.1. Az Egyesült Nemzetek Szervezete és szerepe az Arktisz biztonságának megteremtésében

Az ENSZ napirendjére valamennyi, a világ biztonsága szempontjából releváns kérdés felkerülhet, így az Arktiszt érintően is. Az ENSZ működéséhez szorosan kapcsolódnak az ún. szakosított intézmények, amelyek egy-egy specifikus kérdéskör nemzetközi szintű szervezését, irányítását végzik. A 2008-as Illulisati Megállapodás mentén az ENSZ-re fókuszálva az 1982-ben megkötött Tengerjogi egyezményt, a Nemzetközi Tengerészeti Szervezetet, valamint azok Arktiszra gyakorolt hatását fogom a továbbiakban elemezni.

Az nyilvánvaló, hogy az éghajlatváltozás által előidézett gazdasági lehetőségek tárháza mennyire széles, ezért nem meglepő, hogy még mindig vannak lezáratlan területi viták az arktiszi államok között. Ezek hátterében a kizárólagos gazdasági övezet¹³¹ kérdésköre húzódik meg. A legjobb példa erre a Lomonoszov-hágó körüli vita. A hágót a Szovjetunió fedezte fel még 1948-ban, és azt egy 18. századi költőről, Mihail Lomonosov-ról nevezték el, aki kétszáz évvel ezelőtt megjósolta, hogy a Jeges-tenger medrében fekszik egy ilyen hágó.¹³² Minden ország egyetért abban, hogy a hágó kontinentális természetű földrajzi képződmény, azonban vitatott az államok között az, hogy a hágó mely állam kontinentális talapzatának a része. Oroszország, Kanada és Dánia is benyújtotta igényét a területre, és kérelmében döntést kért az ENSZ illetékes bizottságától, mivel a tenger alatti területek gazdasági kiaknázása egy olyan terület, amelyet a nemzetközi rezsím szabályoz.¹³³ Egyértelmű tehát, hogy az államok közötti területi viták hátterében gazdasági érdekek állnak, a mögöttes mozgatórugók megértése azonban csak a vitákat szabályozó mechanizmusok elemzésével érhető el.

5.1.1. ENSZ tengerjogi egyezménye

Az 1982-es tengerjogi egyezmény az 1958-as Genfi Egyezményt¹³⁴ váltotta fel. Az 1982-es egyezményt a jamaikai Montego-öbölben írták alá, és 1994-ben lépett hatályba a hatvanadik ratifikáló állam, Guyana belépésével. Az egyezmény az 1973 és 1982 között tartó ENSZ

¹³¹ Exclusive Economic Zone (EEZ)

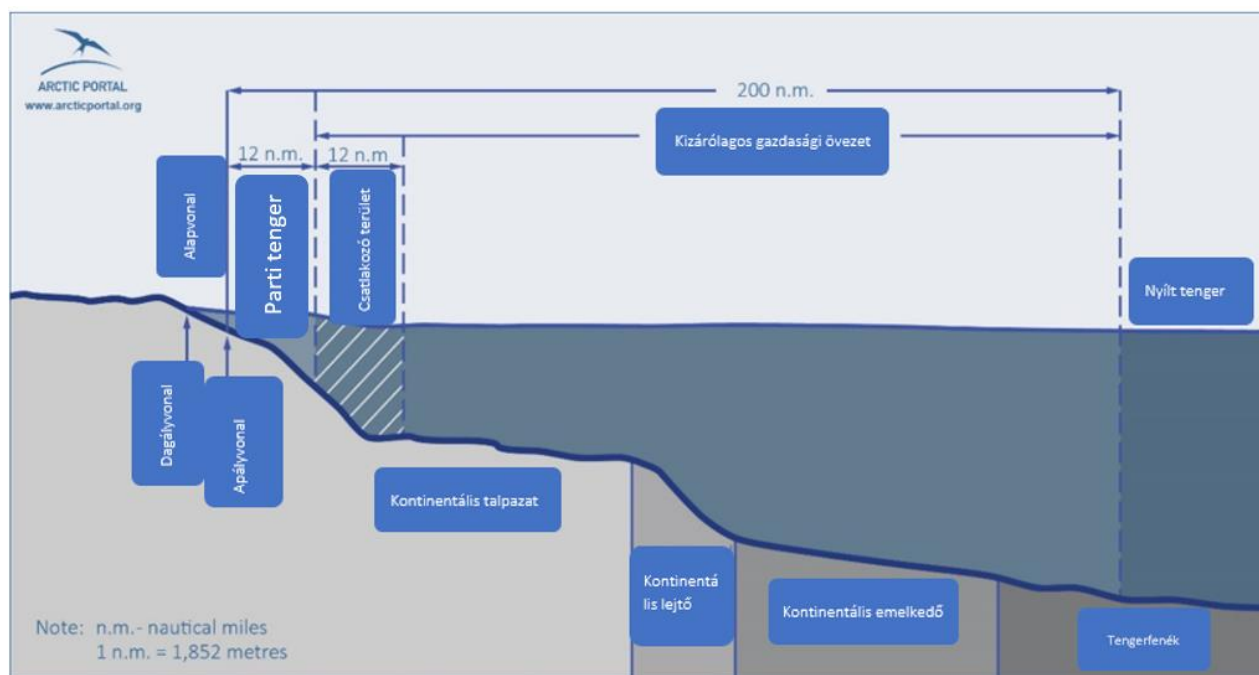
¹³² M. Henriques, „The rush to claim an undersea mountain range”, *BBC*, 2020, <https://www.bbc.com/future/article/20200722-the-rush-to-claim-an-undersea-mountain-range> [Letöltve: 2021.11.12.]

¹³³ A. Burdina, „Several countries lay claim to disputed Lomonosov Ridge”, *the Arctic*, 2018, <https://arctic.ru/analytic/20181115/804847.html> [2020.12.05.]

¹³⁴ Az ENSZ az első tengerjogi konferenciáját Genfben tartotta, amely keretein belül négy egyezményt fogadtak el. Lásd: GRID-Arendal, „Background to UNCLOS”, 2014, <http://www.continentalshelf.org/about/1143.aspx> [Letöltve: 2021.11.12.]

tengerjogi konferencia eredményeként, annak lezárásaként született meg. Jelenleg 164 ország és az Európai Unió ratifikálta, azonban olyan államok nincsenek az aláírók között, mint Izrael, Törökország vagy az Egyesült Államok (bár ez utóbbi a szokásjog részeként elismeri az egyezmény fő előírásait).¹³⁵ Az egyezmény három új testületet hozott létre, amelyek a kizárólagos gazdasági övezet és a tengeri erőforrások körül kialakult viták eldöntésében jelentős szerepet játszanak:

- Tengerjogi Nemzetközi Törvényszék,¹³⁶
- Nemzetközi Tengerfenék Hatóság,¹³⁷
- Kontinentális Talpazat Bizottság.¹³⁸

10. ábra: A kizárólagos gazdasági övezet értelmezése.

Forrás: The Arctic Portal, „Exclusive Economic Zones”, <https://portlets.arcticportal.org/exclusive-economic-zones> [Letöltve: 2020.12.05.]

A 10. ábrán a nemzetközi vizek jogi kategóriái láthatóak.¹³⁹ A parti tenger külső vonalától, vagyis az alapvonalától (Baseline) számított 12 mérföldnél távolabb fekvő tengerek és óceánok a nemzetközi vizek. A nemzetközi vizekre egyetlen állam szuverenitása és joghatósága sem terjed ki. Ezen területeken a hajózás minden korlátozás nélkül gyakorolható. A nemzetközi

¹³⁵ D. P. Leslie-Anne, „The Case for America joining the United Nations Convention on the Law of the Sea | United Services Institute“, *Rusi*, 2015, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/case-america-joining-united-nations-convention-law-sea> [Letöltve: 2021.11.12.]

¹³⁶ International Tribunal for the Law of the Sea

¹³⁷ International Seabed Authority (ISBA)

¹³⁸ Commission on the Limits of Continental Shelf (CLCS)

¹³⁹ The Arctic Portal, „Exclusive Economic Zones”, <https://portlets.arcticportal.org/exclusive-economic-zones> [Letöltve: 2020.12.05.]

vizeken belül megkülönböztetjük a csatlakozó övezetet (Contiguous zone) és a kizárólagos gazdasági övezetet (Exclusive Economic Zone).¹⁴⁰

A *csatlakozó övezetet* az állam legfeljebb az alapvonalától számított 24 mérföld, a területi vizektől számított 12 mérföld távolságra terjesztheti ki. Annak ellenére, hogy ezen területek nem az állam szuverén területének részei, az állam rendészeti jogokkal rendelkezik; így például ellenőrizheti a hajókat, rakományait és a fedélzeten tartózkodó személyeket abból a célból, hogy megakadályozza a szárazföldi vagy parti tengerén a vám-, adó-, egészségügyi vagy bevándorlási szabályainak megsértését.¹⁴¹

A *kizárólagos gazdasági övezet* deklarált célja a természeti erőforrások védelme, ám a gyakorlatban ezt az államok a természeti erőforrások kiaknázására használják fel. Az övezet nem nyúlhat túl az alapvonalától számított kétszáz tengeri mérföldön. Ez kiterjed a vízfelszínre, a vízoszlopra és az altalajra is. Mindez lehetőséget nyújt az adott államnak többek között halászatra, kutatásra és tenger alatti kábelek és csővezetékek lefektetésére. Ezen területen a parti állam kizárólagos joga a tengerfenék természeti kincseinek a kiaknázása.¹⁴²

A *kontinentális talpazat* (continental shelf) meghatározása szintén nagy jelentőséggel bír. A kontinentális talpazat jogi rezsimje ott alkalmazható, ahol a szárazföldi lemez altalaja benyúlik a tenger alá. A kontinentális talpazat területe a kontinentális perem külső széléig terjedhet. A kontinentális perem a szárazföldi kőzetlemez tenger alá benyúló része, amely lényegében a kontinens tenger alatti folytatása.¹⁴³ Megszorító szabály, hogy a kontinentális talpazat az alapvonalától számítva legfeljebb 350 tengeri mérföldig terjedhet. Ez pedig azt jelentheti, hogy egy állam jóval 200 tengeri mérföldön túl is kiaknázhat területeket, ha be tudja bizonyítani, hogy a kontinentális talpazat benyúlik a tenger alá.¹⁴⁴ Az államoknak a 200 tengeri mérföldön túli kontinentális talpazati igényeiket az ENSZ Kontinentális Talpazat Bizottsághoz nyújthatják be, ezen övezetet az államoknak nincs joguk egyoldalúan kijelölni. Az elismeréshez minden esetben a bizottság támogató állásfoglalása szükséges.

A *nyílt tenger* kategóriájába eső területek esetében más jogi rezsim érvényesül. A nyílt tengeren a tengerfenék kincseit szintén ki lehet aknázni, azonban mivel ezen területeket az ENSZ Tengerjogi egyezményének XI. része alapján az emberiség közös örökségének

¹⁴⁰ Tamás Hoffman és mtsai., *Nemzetközi Jog*, szerk. Gábor Kardos és Tamás Lattman (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2015), 153.

¹⁴¹ Hoffman és mtsai., 153.

¹⁴² Hoffman és mtsai., *Nemzetközi Jog*, o. 153.

¹⁴³ Hoffman és mtsai., *Nemzetközi Jog*, o. 154.

¹⁴⁴ Hoffman és mtsai., *Nemzetközi Jog*, o. 154.

nyilvánították, így az itt végzett kutatásokhoz és gazdasági tevékenységek végzéséhez a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság engedélye szükséges.¹⁴⁵

Az Arktisz szempontjából kiemelten fontosak ezen szabályok, mivel területének legnagyobb részét nem szárazföld alkotja, hanem a Jeges-tenger és annak peremtengerei. Ennek köszönhető, hogy a területi viták jelentős része a kontinentális talpazat meghatározásával és annak kijelölésével függ össze. Az államok közötti vitákat a Tengerjogi Nemzetközi Törvényszék előtt folytatják le, amely eljárhat minden olyan ügyben, amely a Tengerjogi egyezmény értelmezését és alkalmazását érinti.

5.1.2. Nemzetközi Tengerészeti Szervezet

A Nemzetközi Tengerészeti Szervezet az ENSZ egyik szakosított intézménye. Felelősségi körébe tartozik a biztonságos hajózás, a tengeri szállítás felügyelete és a hajók vízi és légi szennyezésének megakadályozása. Fő feladata egy olyan szabályozó keretrendszer létrehozása, amely valamennyi részes állam számára elfogadható és igazságos, ezért az elmúlt évtizedekben számos nemzetközi egyezmény is megszületett az égisze alatt.¹⁴⁶ Emellett a szervezet vita esetén is rendelkezik egyes jogkörökkel.¹⁴⁷

A Nemzetközi Tengerészeti Szervezet 2014-ben elfogadta a *Sarki Vizeken Közlekedő Hajókra Vonatkozó Nemzetközi Kódexet* (röviden: Sarki Kódex), amely 2017. január 1-jén lépett életbe, és vonatkozik mind az arktiszi, mind az antarktiszi hajózásra. Mind a *hajókról történő szennyezés megelőzéséről szóló nemzetközi egyezmény* (MARPOL), mind az *életbiztonság a tengeren tárgyú nemzetközi egyezmény* (SOLAS) kötelező erejűvé teszi a Sarki Szabályzatot azzal, hogy a Sarki Kódex biztonsági előírásait beépítették a SOLAS XIV. fejezetébe. Az átvett rendelkezés szerint azon hajóknak, amelyek a sarkkörü vizeken hajóznak, meg kell felelniük a Sarki Kódexnek. A Sarki Kódex környezeti része pedig minden MARPOL minősítésű hajóra vonatkozik.¹⁴⁸ A szabályzat kitér a hajók tervezésére, konstrukciójára,

¹⁴⁵ Hoffman és mtsai., *Nemzetközi Jog*, o. 155.

¹⁴⁶ Az életbiztonság a tengeren tárgyú nemzetközi egyezmény (SOLAS), A tengeren való összeütközés megelőzésére vonatkozó nemzetközi szabályokról szóló egyezmény (COLREG), A tengerészek képzésére, tanúsítására és őrszolgáltatásra vonatkozó egyezmény (STCW), A hajókról történő szennyezés megelőzéséről szóló nemzetközi egyezmény (MARPOL), A nemzetközi tengeri forgalom könnyítéséről szóló nemzetközi egyezmény (FAL), A tengerhajózás biztonsága elleni jogellenes cselekmények visszaszorításáról szóló egyezmény (SUA), A biztonságos konténerekről szóló egyezmény (CSC).

¹⁴⁷ International Maritime Organization, „Introduction to IMO”, <https://www.imo.org/en/About/Pages/Default.aspx> [Letöltve: 2021.11.03.]

¹⁴⁸ The Maritime Executive, „Polar Code Builds on SOLAS, MARPOL and STCW”, 2016, <https://www.maritime-executive.com/article/polar-code-builds-on-solas-marpol-and-stcw> [Letöltve: 2021.11.05.]

felszerelésére, a kiképzésre, kutató-mentő és környezeti témákra egyaránt.¹⁴⁹ A hajók kialakítása kapcsán olyan részleteket is meghatároz, mint az ablakok jégtelenítése vagy a mentőcsónakkal való ellátottsága, a felszerelés tekintetében pedig előírja a hajón tartózkodók megfelelő ruházattal való ellátását. A Kódex továbbá a környezetvédelemre is kitér, megtiltva többek között bármilyen műanyag hulladék és ételmaradék tengerbe dobását.¹⁵⁰ A Kódex a többi, Nemzetközi Tengerészeti Szervezet által elfogadott egyezményrel összevetve egyfajta helyi szabályozást valósít meg, hiszen míg az ENSZ Tengerészeti Szervezetének más egyezményei globális hatályúak és így az Arktiszra is vonatkoznak, addig a Sarki Kódex kifejezetten a sarkkörüli hajózás problematikájával foglalkozik, és a felmerült vitás kérdésekre kíván megoldást adni. Az első hajó, amelyet a Sarki Kódex szerint minősítettek a dán *AHTS Magne Viking* hajó,¹⁵¹ a második a norvég *M/V Stril Polar*,¹⁵² a harmadik pedig az orosz *Sthurman Albanov*.¹⁵³ A Sarki Kódex kapcsán továbbá az is kiemelendő, hogy az több éves tárgyalás eredményeként született meg, és életbe lépéséhez szükség volt minden részes állam egyetértésére.

¹⁴⁹ International Maritime Organization, „International Code for Ships Operating in Polar Waters (Polar Code)”, <https://www.imo.org/en/OurWork/Safety/Pages/polar-code.aspx> [Letöltve: 2021.10.23.]

¹⁵⁰ International Maritime Organization, „Shipping in polar waters”, <https://www.imo.org/en/MediaCentre/HotTopics/Pages/Polar-default.aspx> [Letöltve: 2021.11.05.]

¹⁵¹ DNV, „DNV GL approves first vessel to comply with IMO Polar Code”, 2016, <https://www.dnv.com/news/dnv-gl-approves-first-vessel-to-comply-with-imo-polar-code-58093> [Letöltve: 2021.11.05.]

¹⁵² DNV, „First Norwegian vessel to comply with new IMO Polar Code”, 2016, <https://www.dnv.com/news/first-norwegian-vessel-to-comply-with-new-imo-polar-code-82386> [Letöltve: 2021.11.05.]

¹⁵³ M. Schuler, „Russian Shuttle Tanker Certified to IMO’s Polar Code”, *gCapitan*, 2016, <https://gcaptain.com/russian-shuttle-tanker-becomes-first-ship-certified-to-imos-polar-code/> [Letöltve: 2021.11.05.]

5.2. Az arktiszi nemzetközi rezsim

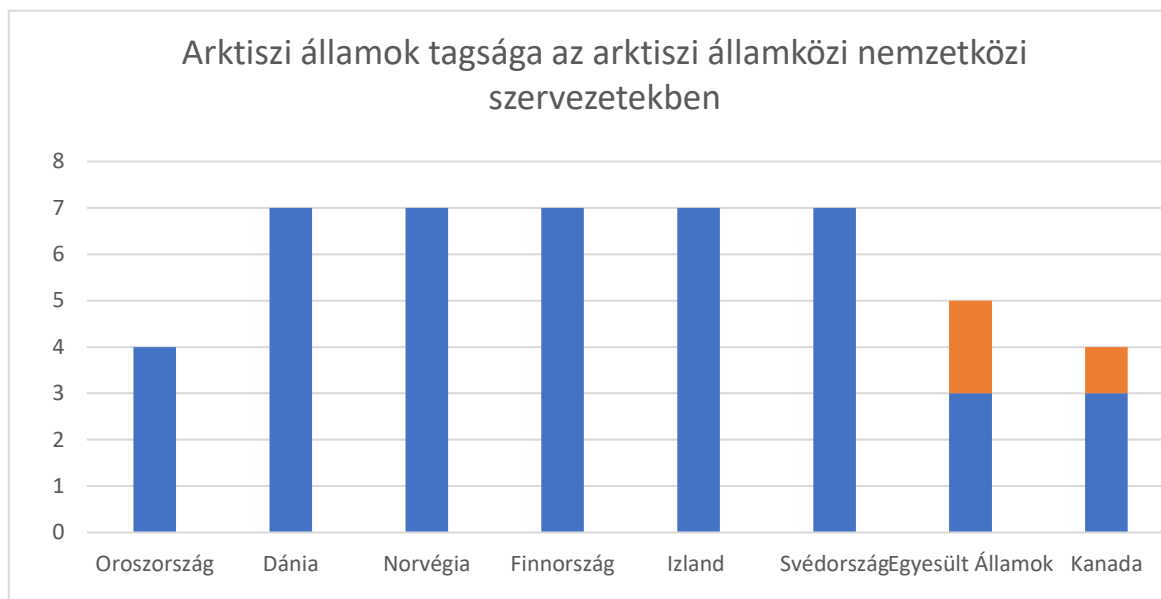
	Alapítás éve	Tagok	Egyéb bevont szereplők	Feladata	Jellege	Résztétel szintje
Északi Tanács	1952	Dánia, Finnország, Norvégia, Izland és Svédország	Grönland, Feröer-szigetek és Åland képviselői	Kulturális, szociális, gazdasági kooperáció, továbbá , kommunikáció, közlekedés és környezet védelem	Parlament közti kooperáció. A politikai kooperációt specifikus ügyek kapcsán öt erre szakosodott bizottság kezeli. Az Elnökség feladata a parlament köz kooperáció a külügyi és biztonsági kérdésekben.	Parlamentek képviselői, figyelembe véve a megyéket és területeket ahol megválasztották őket.
Barents Euro-Arktiszi Tanács	1993	Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Oroszország, Svédország, Európai Bizottság	Megfigyelők: Kanada, Franciaország, Németország, Olaszország, Japán, Hollandia, Lengyelország, Egyesült Királyság, Egyesült Államok	Támogatni a Barents-régió kooperációját. Fő elv a fenntartható fejlődés.	Kormányközi kooperáció. A Szenior Tisztviselő Bizottsága végzi a munkát, amely a tagállamok tisztviselőiből áll.	Külgyminiszterek (kétévente egyszer találkoznak) közalkalmazottak
Barents Regionális Tanács	1993	13 megye Finnországban, Oroszországban, Norvégiában és Svédországban		Támogatni a Barents-régió kooperációját. Fő elv a fenntartható fejlődés.	Régió közti kooperáció. A Barents Regionális Tanács évente kétszer ül össze. Munkáját a Barents Regionális Bizottság készíti elő, amely a tagországok közalkalmazottjaiból áll.	Közalkalmazottak
Arktiszi Tanács	1996	Kanada, Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Oroszország, Svédország és Egyesült Államok	Hat állandó tag akik az arktiszi öslakosokat képviseli, megfigyelő államok: Franciaország, Kína, India, Olaszország, Japán, Hollandia, Lengyelország, Spanyolország, Szingapúr, Dél-Korea, Svájc, Egyesült Királyság	Kooperáció, koordináció és interakció támogatása az arktiszi államok között. Kiemelt figyelemmel a fenntartható fejlődésre és a környezet védelemre. Katonai ügyekkel nem foglalkozik.	Államközi fórum. Hat munkacsoport végzi a feladatokat	Minden tagállamot a Szenior Arktiszi Tisztviselő képvisel, aki általában a külügy minisztériumból kerül ki.
Északi Védelmi Kooperáció (NORDEFCO)	2009	Dánia, Finnország, Norvégia, Izland és Svédország	Más államok is részt vehetnek a NORDEFCO gyakorlatokon. Eddig részt vevők: Egyesült királyság, Egyesült Államok	Katonai, biztonsági témákkal foglalkozik. Fő cél a résztvevő tagállamok kooperációjának fejlesztése és közös megoldások keresése	Politikai és katonai kooperáció. A döntéseket a NORDEFCO struktúrájában hozzák meg, de végrehajtásuk állami hatáskör.	Szenior minisztériumi alkalmazottak és Vezérkari főnökök
Északi Csoport	2010	Dánia, Észtország, Finnország, Németország, Izland, Litvánia, Lettország, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Svédország, Egyesült Királyság		Biztonsági és védelmi szakpolitika. Támogatása a koherensebb és hatékonyabb védelmi és biztonsági együttműködésnek Észak-Európában	Informális kooperáció	Védelmi miniszter, vezérkari főnökök vagy más magas rangú tisztviselő
Arktiszi Biztonsági Erők Kerekasztala	2011	Kanada, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Izland, Hollandia, Norvégia, Oroszország (2014 óta nem vesz részt rajta), Svédország, Egyesült Királyság, Egyesült Államok		Regionális biztonsági kihívások tárgyalása és a biztonsági kooperáció és koordináció fejlesztése	Katonai biztonsági fórum, amelyet Norvégia és az Egyesült Államok elnökölnek	Magasrangú katonai tisztviselők
Arktiszi Gazdasági Tanács	2014	Nyitott szervezet, minden vállalatnak, partnerségnek és öshonos csoportnak amelynek gazdasági érdeke van az Arktiszon	Arktiszi partnerek (nem arktiszi államokból), permfroszt partnerek (15 fős vagy annál kisebb vállalatok, melyek központja az Arktiszon van vagy üzleti tevékenységet folytatnak ott)	Regionális vállalatok közötti fórum	Hat munkacsoport végzi a munkát	Gazdasági képviselők
Arktiszi Partiórság Fórum (ACGF)	2015	Kanada, Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Oroszország, Svédország, Egyesült Államok		Biztonságos és környezetileg felelősségteljes tengeri tevékenység elérése az Arktiszon	Az ACGF-et az Elnök vezeti akit a Titkárság és a Munkacsoportok támogatnak. Évente két találkozó tartanak	Tagországok tisztségviselői

11. ábra: Az arktiszi regionális szervezetek.

Forrás: D. Zandee, K. Kruijver, és A. Stoetman, *The future of Arctic security The geopolitical pressure cooker and the consequences for the Netherlands Clingendael Report* (Hague, 2020) alapján – saját szerkesztés

A 11. ábrán az Arktiszon található nemzetközi szervezetek láthatók. A táblázatban szerepel alapításuk éve, tagjaik, az egyéb résztvevők listája, a szervezetek feladatai, az együttműködés jellege és szintje. Szürke színnel jelöltem az állami szint alatti együttműködések. Az alapítási évek igazolják az előző fejezetben tett megállapítást, miszerint az integrációs folyamat a hidegháború után kezdődött el. Mindössze egy szervezet, az Északi Tanács alakult meg még a hidegháború alatt, míg a többi a hidegháború után jött létre, 1993-tól kezdődően. Az arktiszi nemzetközi szervezetek esetében az együttműködés a szociális, környezeti és katonai témákat is felöli, és a szakpolitika-alkotás minden szereplőjére kiterjed, beleértve a legmagasabb, miniszteri és vezérkari szintet csakúgy, mint a közalkalmazotti és civil állományt. Tehát az arktiszi nemzetközi szervezetrendszer egy olyan átfogó struktúráként

lehet értelmezni, amely a témák széles tárházára és az államigazgatás minden szintjére kiterjed.

11. ábra: Arktiszi államok tagsága az arktiszi nemzetközi szervezetekben. (saját szerkesztés)

Az egyes arktiszi államok elköteleződése az arktiszi integráció felé azonban eltérő. A 11. ábra adatai¹⁵⁴ alapján készített 12. ábra azt mutatja, hogy a nyolc arktiszi állam hány regionális együttműködésben vesz részt,¹⁵⁵ kék színnel jelölve az állandó tagságot¹⁵⁶ és narancssárgával a megfigyelő státuszt. A részvétel alapján az államok két csoportra bonthatók. Dánia, Norvégia, Finnország, Svédország és Izland mind a hét vizsgált nemzetközi szervezet tagja, míg Oroszország, az Egyesült Államok és Kanada kevesebb szervezet tagjai. Ennek oka nem feltétlenül az együttműködés iránti elkötelezettség hiányában keresendő. A Barents Euró-Atlanti Tanács esetében például az Egyesült Államok és Kanada földrajzi helyzetük miatt nem is válhatnak taggá, míg az Északi Tanács kizárólag Európa északi országait tömörítő szervezet. Tehát általánosságban elmondható, hogy egy arktiszi állam valamely arktiszi nemzetközi szervezetben betöltött tagságát elsősorban földrajzi helyzete határozza meg, mintsem a politikai szándék hiánya.

A fenti ábrák alapján is látható, hogy az Arktiszon jelentős számú nemzetközi szervezet található. Ezek két csoportba sorolhatóak: a pán-arktiszi kooperatív szervezetek, mint az

¹⁵⁴ D. Zandee, K. Kruijver, és A. Stoetman, *The future of Arctic security The geopolitical pressure cooker and the consequences for the Netherlands Clingendael Report* (Hague, 2020).

¹⁵⁵ A 12. ábra adataiba nem tartozik bele a két szürke színnel jelölt szervezet (Barents Regionális Tanács és az Arktiszi Gazdasági Tanács), mivel azok nem állami szintű együttműködések, hanem regionális és üzleti kooperációk.

¹⁵⁶ Oroszország esetében a számítás magába foglalja az Arktiszi Biztonsági Erők Kerekasztalát is, mivel annak jelenleg még hivatalosan a tagja.

Arktiszi Tanács, az Arktiszi Biztonsági Erők Kerekasztala vagy Arktiszi Parti Őrség Fórum, valamint a regionális arktiszi szervezetek, mint az Északi Tanács és a Barents Euro-Arktiszi Tanács. Ezen nemzetközi szervezetek jelentős része elsősorban környezeti és társadalmi problémákkal foglalkozik, és informális alapon működik. A legnagyobb támogatottságot élvező és legjobban intézményesült arktiszi szervezet az Arktiszi Tanács, amely támogatása több nemzeti stratégiában is megjelent mint nemzeti cél,¹⁵⁷ ezért a továbbiakban ezzel a szervezettel részletesebben is foglalkozok.

5.2.1. Arktiszi Tanács

Az Arktiszi Tanácsot 1996-ban az Ottawai Deklarációval hozták létre,¹⁵⁸ amely azonban nem csupán a szervezet alapítását jelenti. Ebben a dokumentumban ugyanis Kanada, Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Oroszország és az Egyesült Államok mint „arktiszi állam” határozták meg magukat, ezért a Deklaráció az arktiszi integráció mérföldkövének is tekinthető.

Az Arktiszi Tanács a térség vezető kormányközi fóruma, amely ösztönzi és irányítja a kooperációt a térségben, részben az arktiszi államok, részben az államok és az őslakosok között.¹⁵⁹ A szervezetnek nyolc, magát arktiszi államnak valló tagja van: Kanada, Dánia (beleértve Grönlandot és a Feröer-szigeteket), Finnország, Izland, Norvégia, Oroszország, Svédország és az Amerikai Egyesült Államok. További 13 állam megfigyelő státuszt kapott: Kína, Franciaország, Németország, India, Olaszország, Japán, Dél-Korea, Hollandia, Lengyelország, Szingapúr, Spanyolország, Svájc, az Egyesült Királyság, valamint megfigyelőként nemzetközi szervezetek és NGO-k is részt vesznek a szervezet munkájában.¹⁶⁰ A szervezet feladatkörébe tartozik a monitorozás, az adatgyűjtés és közlés, értékelések és javaslatok készítése.¹⁶¹ A szervezet működése alatt három jogi kötőerővel bíró egyezményt is elfogadott:¹⁶²

¹⁵⁷ Government Offices of Sweden, *Sweden's strategy for the Arctic region*, o. 29; Government of Canada, *Canada's northern strategy*; Norwegian Ministry of Foreign Affairs; Ministry of Foreign Affairs, 49; Althingi; Government of Finland, 44–45.

¹⁵⁸ Canada és mtsai., *Arctic Council Declaration on the Establishment of the Arctic Council Joint Communiqué of the Governments of the Arctic Countries on the Establishment of the Arctic Council* (Ottawa, 1996).

¹⁵⁹ Arctic Council, „About”, <https://arctic-council.org/en/about/> [Letöltve: 2020.10.24.]

¹⁶⁰ Arctic Portal, „Arctic Council”, <https://arcticportal.org/arctic-governance/arctic-council> [Letöltve: 2020.10.24.]

¹⁶¹ Arctic Council, „Monitoring”, <https://arctic-council.org/www/en/explore/work/monitoring/> [Letöltve: 2020.10.24.]; Arctic Council, „Assessments”, <https://arctic-council.org/www/en/explore/work/assessments/> [Letöltve: 2020.10.24.]; Arctic Council, „Generating data and

- Megállapodás az Észak-sarkvidéki légi és tengeri kutatással és mentéssel kapcsolatos együttműködésről (2011);¹⁶³
- Megállapodás a tengeri olajszennyezésre való felkészültségről és az északi sarkvidéki reagálásról szóló együttműködésről (2013);¹⁶⁴ valamint
- Megállapodás a nemzetközi sarkvidéki tudományos együttműködés fokozásáról (2017).¹⁶⁵

Szervezeti struktúrája és működése a nemzetközi szervezeteknél megszokott jellemzőkkel bír. Miniszteri találkozót minden két évben tartanak, általában a külügyminiszterek vagy a környezetért felelős miniszterek részvételével. SAO találkozók (Senior Arctic Officials – Felsőbb arktiszi vezetők) magasrangú kormánytisztviselők vesznek részt, félévente. A szervezet az érdemi munkát munkacsoportokban végzi, amelyek azokon a programokon és projekteken dolgoznak, amelyekre mandátumot kaptak az Arktiszi Tanács minisztereitől.¹⁶⁶ Elnöksége kétévente rotálódik; 2019-től 2021-ig Izland, majd 2021-től 2023-ig Oroszország tölti be az elnöki tisztséget.¹⁶⁷

A szervezet működését több tényező is hátráltatja, amelyek megnehezítik a konfliktuskezelést is. Egyfelől, döntései nem kötelező érvényűek, a tagállamoknak az elfogadott határozatokat át kell ültetniük nemzeti jogba. Emellett a szervezet csak fórumként üzemel és az alapító okiratában, az Ottawai Deklarációban kikötötték, hogy katonai biztonsággal nem foglalkozik. További, a döntéshozatalt hátráltató tényező, hogy minden esetben előírás az egyhangúság, amely egy esetleges konfliktusban igen problémás lehet.¹⁶⁸

A 2014-es ukrán eseményeket követően a kooperáció a térségben még annak ellenére sem gyengült, hogy valamennyi arktiszi állam szankciókkal sújtotta Oroszországot.¹⁶⁹ Tehát ebben az értelemben az arktiszi együttműködés egy sikertörténet, amelyben olyan nemzetközi

knowledge”, <https://arctic-council.org/www/en/explore/work/arctic-knowledge/> [Letöltve:2020.10.24.]; Arctic Council, „Recommendations”, <https://arctic-council.org/www/en/explore/work/policy-recommendations/> [Letöltve: 2020.10.24.]

¹⁶² Arctic Council, „International cooperation in the Arctic”, <https://arctic-council.org/en/explore/work/cooperation/> [Letöltve:2020.10.24.]

¹⁶³ Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic

¹⁶⁴ Agreement on Cooperation on Marine Oil Pollution Preparedness and Response in the Arctic

¹⁶⁵ Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation

¹⁶⁶ International Democracy Watch, „Arctic Council”, <http://www.internationaldemocracywatch.org/index.php/monitored-igos/interregional-organisations/565-arctic-council> [Letöltve: 2020.10.24.]

¹⁶⁷ Arctic Portal, „Arctic Council”.

¹⁶⁸ Arctic Council, „About”.

¹⁶⁹ T. Koivurova, „Analysis: The Arctic conflict - truth, fantasy or a little bit of both?”, *High North News*, 2016, <https://www.highnorthnews.com/en/analysis-arctic-conflict-truth-fantasy-or-little-bit-both> [Letöltve: 2021.04.20.]

intézmények vesznek részt, amelyek bár nem rendelkeznek kényszerítő mechanizmusokkal, de valójában szükségük sincs azokra, mert azon országokat is képesek együttműködésre bírni, amelyek a világ másterületein szemben állnak egymással.

5.2.2. A Barents Euro-Arktiszi Együttműködés

A Barents térség kooperációját két szervezet fogja össze (ahogyan a 11. ábra is azt jól mutatja): a Barents Euro-Arktiszi Együttműködés, mint államközi szervezet és a Barents Regionális Tanács mint régiók közötti szervezet, ezért az elemzésben részletesebben csak az előbbire térek ki. A Barents Euro-Arktiszi Együttműködés azért is kiemelten fontos az elemzés szempontjából, mert ennek tagja az arktiszi államok legóvatosabbika, Norvégia is, s ez jól jelzi a szervezet térségben betöltött rangját. A szervezet a Barents térséget összefogó olyan államközi együttműködés, amely külügyminiszteri szinten ülésezik. Az elnökség rotációs elven működik Norvégia, Finnország, Oroszország és Svédország között. 2015 és 2017 között Oroszország elnökölt, 2017 és 2019 között Svédország, míg 2019 és 2021 között Norvégia.

Az orosz elnökség prioritásként négy területet nevesített: 1. közlekedés és logisztika; 2. környezet és klíma; 3. kultúra és turizmus; 4. az együttműködés egyéb fontos területei. Az orosz elnökség két éve alatt a szervezet keretei között sikerült megszervezni egy környezetért, egy közlekedésért és egy kultúráért felelős miniszteri találkozót is.¹⁷⁰ Az ezt követő svéd elnökség három dimenziót tartott kiemelten fontosnak: a fenntartható fejlődés három elemét, tehát a környezeti, a gazdasági és a társadalmi dimenziókat, továbbá szorgalmazta az erősebb és transzparensabb együttműködést a térségben.¹⁷¹ A jelenlegi norvég elnökség programja pedig az egészségügyet, az emberek közötti kapcsolatokat és a tudásmegosztást tekinti prioritásnak.¹⁷²

Látható tehát, hogy az országok közötti együttműködés egy arktiszi nemzetközi szervezet keretein belül csak akkor képzelhető el, ha a részt vevő államok stratégiai szinten együttműködő szándékkal, de ugyanakkor kellő óvatossággal viszonyulnak egymáshoz.

¹⁷⁰ S. Lavrov, *Priorities of the Russian Chairmanship in the Barents Euro-Arctic Council 2015-2017* (Moscow, 2015).

¹⁷¹ M. Wallström, *Program and priorities of the Sweden Chairmanship in the Barents Euro-Arctic Council 2017-2019* (Stockholm, 2017).

¹⁷² I. E. Søreide, *The Norwegian Chairmanship of the Barents Euro Arctic Council 2019-2021* (Oslo, 2019).

5.3. Az arktiszi nemzetközi rendszer rezilienciája a krími válsággal szemben

Az előző fejezetekben ismertettem az arktiszi államok stratégiáinak lényegi megállapításait, valamint azt, hogy a krími válság és annak hatása hogyan tükröződött egyrészt a stratégiai dokumentumok szintjén, másrészt az államközi együttműködés tényleges megvalósulásában. Kitértem a térség fő nemzetközi szervezeteire is, amelyek alapjaiban determinálják az Arktisz politikai rendszerét. Már csak annak vizsgálata maradt hátra, hogy a krími válság az arktiszi nemzetközi szervezetek működésére milyen hatást gyakorolt.

Elméletileg a 2014-es krími válság törést kellett (volna), hogy jelentsen az arktiszi együttműködésben, azonban ennek nem igazán van nyoma.¹⁷³ Igaz ugyan, hogy az Arktiszi Vezérkari Főnökök Fóruma (Arctic Chief of Defense Forum)¹⁷⁴ 2014 óta nem ült össze és gazdasági téren is volt némi visszalépés,¹⁷⁵ a kooperáció a felek között azonban továbbra is jelen van a térségben, ráadásul 2021-ben már olyan nyugati hangokat is lehetett hallani, amelyek támogatnák ennek a fórumnak a felélesztését.¹⁷⁶ Oroszország maga is megfogalmazta, hogy a 2021-től 2023-ig tartó arktiszi tanácsi elnökségének egyik fő célja, hogy a válság előtti megszokott mederben folytatódjon az államok közötti együttműködés.¹⁷⁷ Tehát ezen fórum megszűnése egyike azon kevés példáknak, amelyet a kooperáció erodálására lehetne felhozni a térségben, ám könnyen lehet, hogy ez sem tart sokáig.

2014 után több új, az együttműködést elősegítő intézmény is létrejött. Az egyik ilyen szervezet 2014-ben az *Arktiszi Gazdasági Tanács* (Arctic Economic Council, a továbbiakban: AEC) volt, amelynek létrehozását 2013-ban határozták el.¹⁷⁸ Az AEC egy olyan független szervezet, amelyet az Arktiszi Tanács hozott létre a kanadai elnökség alatt, és nyitott minden

¹⁷³ Az objektív elemzés szempontjából azt is meg kell említeni, hogy a krími válságot követően Kanada 2014 áprilisában bojkottálta az Arktiszi Tanács egyik munkacsoportjának találkozóját. Lásd: A. Østhagen, „Ukraine Crisis and the Arctic: Penalties or Reconciliation?”, *The Arctic Institute*, 2014, <https://www.thearcticinstitute.org/ukraine-crisis-arctic-penalties-reconciliation/> [Letöltve: 2021.04.25.]

¹⁷⁴ Bár ez a fórum nem az Arktiszi Tanács keretein belüli együttműködés, mégis szorosan kapcsolódik a témához, mivel az a nyolc állam hozta létre, amelyek arktiszi államként definiálták magukat az 1996-os Ottawai Deklarációban. Lásd: R. Boswell, „Military leaders from Arctic countries to meet in Canada”, *Nunatsiaq News*, 2012, https://nunatsiaq.com/stories/article/65674military_leaders_from_arctic_countries_to_meet_in_canada/ [Letöltve: 2021.04.24.]. Ehhez hasonló fórum az Arktiszi Biztonsági Erők Kerekasztala, azonban ennek 12 állam a résztvevője.

¹⁷⁵ Koivurova, „Analysis: The Arctic conflict - truth, fantasy or a little bit of both?”

¹⁷⁶ H.-G. Bye, „Russia Should Be Invited Back to Arctic Security Forums, New Report Suggests”, *High North News*, 2021, <https://www.highnorthnews.com/en/russia-should-be-invited-back-arctic-security-forums-new-report-suggests> [Letöltve: 2021.04.24.]

¹⁷⁷ P. B. Danilov, „Russia Wants to Resume Meetings Between Arctic Defense Chiefs”, *High North News*, 2021, <https://www.highnorthnews.com/en/russia-wants-resume-meetings-between-arctic-defense-chiefs> [Letöltve: 2021.04.24.]

¹⁷⁸ Arctic Council, „Founding Meeting of the Arctic Economic Council Scheduled”, 2014, <https://arctic-council.org/en/news/founding-meeting-of-the-arctic-economic-council-scheduled/> [Letöltve: 2021.04.24.]

olyan vállalat, partnerség és őshonos népcsoport számára, amelyek gazdasági érdekekkel bírnak a térségben.¹⁷⁹ Az arktiszi államok vállalatain kívül több tagja is van Németországból, Dél-Koreából és Görögországból.¹⁸⁰

A következő fórum, amely az arktiszi államok kooperációjával jött létre az *Arktiszi Parti Őrség Fórum* (Arctic Coast Guard Forum, a továbbiakban: ACGF). Egyes hangok szerint ez az informális együttműködés lehetőséget ad Oroszország és az Egyesült Államok számára, hogy biztonsági kérdésekről is tárgyaljanak,¹⁸¹ ugyanakkor a kooperáció deklarált célja a térségben megnövekedett tengeri forgalom okozta új kihívásokra való válaszadás. Az együttműködés a kutató-mentő műveleteket, a navigációt, a határellenőrzést és a halászat ellenőrzését érinti. Az igény egy ezen kihívásokra választ adó kooperáció iránt már 2011-ben megfogalmazódott, és mind Oroszország, mind az Egyesült Államok lépéseket tett egy ilyen együttműködés intézményesítésére, azonban a 2014-es krími válság ezt a folyamatot lelassította. Kiemelendő, hogy valóban csak lelassította és nem félbeszakította azt, hiszen 2015-ben ténylegesen is létrejött az együttműködés. A Fórum az Arktiszi Tanáccsal nem csak tagsági körét tekintve mutat hasonlóságot, hanem a működése is szinkronban van azzal. Elnöklete szintén kétéves váltásokkal működik, és annak az országnak a parti őrsége vezeti, aki éppen az Arktiszi Tanács elnöke.¹⁸² Így Oroszország 2021-től nem csak az Arktiszi Tanács elnöke lett, hanem az orosz parti őrség által az ACGF-ben is elnököl. Tekintve, hogy az arktiszi országok közül csak a kanadai és a svéd parti őrség civil szervezetek (míg a többi állam esetében katonai és félkatonai szervezet¹⁸³), az ACGF egy informális katonai kooperációnak is tekinthető, ami már önmagában is egyedüli a térségben, és külön kiemelendő, hogy létrejöttekor csak egy évvel voltunk a krími válság után. Az Arktiszi Tanács fontos eredményeként értékelhető, hogy létrejötte óta három jogi kötőerővel bíró egyezményt fogadott el: 2011-ben a légi és vízi kutatás-mentésről, 2013-ban az olajszennyezésről, 2017-ben pedig a kutatási együttműködésről. A 2017-es egyezménnyel kapcsolatba ki kell emelni, hogy elfogadására amerikai elnökség alatt az Egyesült Államok és Oroszország közös vezetésével került sor. Az egyezmény keretében megkönnyítik a kutatási területekhez való hozzáférést (mint például a vízi és légi adatgyűjtés), továbbá

¹⁷⁹ Arctic Economic Council, „About”, <https://arcticeconomiccouncil.com/about/> [Letöltve: 2021.04.24.]

¹⁸⁰ Arctic Economic Council, „Members”, <https://arcticeconomiccouncil.com/members/> [Letöltve: 2021.04.24.]

¹⁸¹ A. Østhagen, „The Arctic Coast Guard Forum: Big Tasks, Small Solutions”, *The Arctic Institute*, 2015, <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-coast-guard-forum-big-tasks/> [Letöltve: 2021.04.24.]

¹⁸² Østhagen, „The Arctic Coast Guard Forum: Big Tasks, Small Solutions”.

¹⁸³ Østhagen, „The Arctic Coast Guard Forum: Big Tasks, Small Solutions”.

elősegítik a tudományos adatgyűjtést is.¹⁸⁴ Összességében tehát elmondható, hogy az Arktiszi Tanács keretei között nem csak új intézmények jöttek létre, hanem égisze alatt új nemzetközi egyezményeket is elfogadtak az államok, volt, hogy az Egyesült Államok és Oroszország közös vezetésével.

6. Konklúzió

A dolgozat bevezetőjében azt a kérdést tettem fel, hogy egy olyan régióban, mint az Arktisz, hogyan lehet béke akkor, amikor az éghajlatváltozás geopolitikailag felértékeli a térséget, amely következtében az jelentősen militarizálódott az elmúlt években, és ott, ahol a nagyhatalmak határai között pusztán egy tengeri szoros és kevesebb, mint száz kilométer van. A kérdés megválaszolására három hipotézist fogalmaztam meg, amelyeket az alábbiak szerint igazoltam:

- 1. Az Arktisz egy önállóan értelmezhető régió, amelyre nem vagy csak minimálisan hatnak más régiók konfliktusai.*

Az Arktisz mint önálló régió létét a kutatás során egy külső konfliktus segítségével igazoltam. Megvizsgáltam ugyanis, hogy egy olyan nagyhatalmi versengéssel is összefüggő külső konfliktus, mint a krími válság milyen hatással van az államok közötti kapcsolatra és a régióban működő nemzetközi szervezetek tevékenységére. A kutatás igazolta a kezdeti hipotézist. Megvizsgálva, hogy az államok stratégiai szinten milyen percepcióval rendelkeztek 2014 előtt és 2014 után, az az általános következtetés vonható le, hogy az arktiszi államok stratégiai szinten is realizálták, hogy a globális biztonságpolitikai helyzet az elmúlt években jelentősen megváltozott. S bár régióspecifikus problémákról van szó, de a legmeghatározóbb kérdés, amely az országokat foglalkoztatja, az éghajlatváltozás és az együttműködés fenntartása. Azt is meg kell jegyezni, hogy hatásként – még ha minimális mértékben is, de – mind az állami szinten, mind az állam feletti szinten megfigyelhető volt az arktiszi integráció lassulása és néhány területet érintően visszaesése, leglátványosabban a katonai együttműködések terén. A kutatás eredményeit értékelve azonban a krími válság nem értékelhető olyan töréspontnak az Arktiszt érintően, amely megszakította volna a régióban zajló békés együttműködési folyamatokat.

¹⁸⁴ Arctic Council, „Scientific Cooperation Agreement enters into force”, 2018, <https://arctic-council.org/en/news/scientific-cooperation-agreement-enters-into-force/> [Letöltve:2021.04.25.]

2. Oroszország az arktiszi régióban nem agresszorként lép fel, hanem kooperációra törekszik.

A kutatás során ezt a hipotézist is igazoltam. Az arktiszi államok magatartását nem lehet agresszívnek jellemezni, legfeljebb magabiztosnak. A kutatás rávilágított arra, hogy Oroszország számára kiemelten fontos az arktiszi régió mind gazdasági, mind biztonsági szempontból, és az ország e szerint is cselekszik. A fő szempont a régió stabilitásának biztosítása a gazdasági potenciálok kiaknázása érdekében. Oroszország bár növelte katonai képességeit a régióban, vitás ügyeinél mégsem alkalmazza. A konfliktusoknál a tárgyalást preferálja, kiemelten követi a nemzetközi jog rendelkezéseit, és területi viták esetén aláveti magát a nemzetközi rezsím döntéseinek.

3. Az Arktiszi politikai környezetnek formálásában jelentős szerepe van a nemzetközi szervezeteknek.

A kutatásom ezt a harmadik hipotézist is igazolta. A történelmi áttekintés rámutatott arra, hogy a régió nemzetköziesedése a hidegháború végét követően vette kezdetét; a hidegháború alatt és előtt nem beszélhettünk különálló régióról, és a térség nem rendelkezett meghatározó nemzetközi szervezetekkel sem. Harminc évvel a hidegháború végét követően azonban mára egy többszintű nemzetközi rendszer alakult ki a térségben. A térségbeli együttműködés elsősorban nem katonai téren valósul meg, bár arra is találhatók példák. A régió nemzetközi rendszerének sajátossága, hogy biztonságpolitikai mechanizmusokkal nem rendelkezik, így ezen területen a nemzetközi szervezeteknek kevés hatásköre és szerepe van, ezt a területet elsősorban az államok hajlandósága befolyásolja. Más területeken viszont kötelező jogi aktusokat is elfogadtak az államok az együttműködés érdekében.

7. Felhasznált irodalom

Althingi, *A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy*, 2011

Arctic Centre University of Lapland, „Definitions of the Arctic”,
<https://www.arcticcentre.org/EN/arcticregion/Maps/definitions> [Letöltve: 2020.10.23.]

Arctic Council, „About”, <https://arctic-council.org/en/about/> [Letöltve: 2020.10.24.]

———, „Assessments”, <https://arctic-council.org/www/en/explore/work/assessments/> [Letöltve: 2020.10.24.]

———, „Generating data and knowledge”, <https://arctic-council.org/www/en/explore/work/arctic-knowledge/> [Letöltve: 2020.10.24.]

———, „International cooperation in the Arctic”, <https://arctic-council.org/en/explore/work/cooperation/> [Letöltve: 2020.10.24.]

———, „Monitoring”, <https://arctic-council.org/www/en/explore/work/monitoring/> [Letöltve: 2020.10.24.]

———, „Recommendations”, <https://arctic-council.org/www/en/explore/work/policy-recommendations/> [Letöltve: 2020.10.24.]

———, „Founding Meeting of the Arctic Economic Council Scheduled”, 2014, <https://arctic-council.org/en/news/founding-meeting-of-the-arctic-economic-council-scheduled/> [Letöltve: 2021.04.24.]

———, „Scientific Cooperation Agreement enters into force”, 2018, <https://arctic-council.org/en/news/scientific-cooperation-agreement-enters-into-force/> [Letöltve: 2021.04.25.]

Arctic Economic Council, „About”, <https://arcticeconomiccouncil.com/about/> [Letöltve: 2021.04.24.]

———, „Members”, <https://arcticeconomiccouncil.com/members/> [Letöltve: 2021.04.24.]

———, „Arctic Circle Assembly ”, 2021, <https://arcticeconomiccouncil.com/events/arctic-circle-assembly/> [Letöltve: 2021.11.07.]

Arctic Portal, „Arctic Council”, <https://arcticportal.org/arctic-governance/arctic-council> [Letöltve: 2020.10.24.]

Ásványtan, K., „Apatit”, <http://asvanytan.nyf.hu/node/5> [Letöltve: 2021.10.08.]

Barr, W., és E. A. Wilson, „The Shipping Crisis in the Soviet Eastern Arctic at the Close of the 1983 Navigation Season”, *Arctic*, 38:1 (1985), 1–17

- Baylis, J., S. Smith, és P. Owens (szerk.), *The Globalization of World Politics*, sixth (Oxford: Oxford University Press (OUP), 2014)
- Boswell, R., „Military leaders from Arctic countries to meet in Canada”, *Nunatsiaq News*, 2012, https://nunatsiaq.com/stories/article/65674military_leaders_from_arctic_countries_to_meet_in_canada/ [Letöltve: 2021.04.24.]
- Brzezinski, Z., *Stratégiai vízió*, 1. kiad. (Budapest: Antall József Tudásközpont, 2020)
- Buchanan, E., „Subsea Cables in a Thawing Arctic”, *The Maritime Executive*, 2018, <https://www.maritime-executive.com/editorials/subsea-cables-in-a-thawing-arctic> [Letöltve: 2020.12.05.]
- Burdina, A., „Several countries lay claim to disputed Lomonosov Ridge”, *the Arctic*, 2018, <https://arctic.ru/analitic/20181115/804847.html> [Letöltve: 2020.12.05.]
- Bye, H.-G., „Russia Should Be Invited Back to Arctic Security Forums, New Report Suggests”, *High North News*, 2021, <https://www.highnorthnews.com/en/russia-should-be-invited-back-arctic-security-forums-new-report-suggests> [Letöltve: 2021.04.24.]
- Campana, S. E., J. M. Casselman, C. M. Jones, G. Black, O. Barker, M. Evans, és mtsai., „Arctic freshwater fish productivity and colonization increase with climate warming”, *Nature Climate Change*, 10:5 (2020), 428–33, <https://doi.org/10.1038/s41558-020-0744-x>
- Canada. Indian and Northern Affairs, *Canada's Northern Strategy: our north, our heritage, our future, Strategy* (Ottawa, 2009)
- , *Canada's Northern Strategy: our north, our heritage, our future* (Ottawa, 2009)
- Canada, Denmark, Finland, Iceland, Norway, Russian Federation, és mtsai., *Arctic Council Declaration on the Establishment of the Arctic Council Joint Communiqué of the Governments of the Arctic Countries on the Establishment of the Arctic Council* (Ottawa, 1996)
- CBC News, „Arctic sovereignty a priority: Harper ”, 2010, <https://www.cbc.ca/news/politics/arctic-sovereignty-a-priority-harper-1.951536> [Letöltve: 2021.10.30.]
- Choi, T., „Maritime Militarization in the Arctic: Identifying Civil-Military Dependencies”, *Arctic Yearbook 2020*, 2020
- Christensen, S. A., *Are the northern sea routes really the shortest?* (Copenhagen, 2009)
- Danilov, P. B., „Russia Wants to Resume Meetings Between Arctic Defense Chiefs”, *High North News*, 2021, <https://www.highnorthnews.com/en/russia-wants-resume-meetings-between-arctic-defense-chiefs> [Letöltve: 2021.04.24.]

- , „US, China and Russia Plan Joint Research in Order to Regulate Arctic Fishing”, *High North News*, 2021, <https://www.highnorthnews.com/en/us-china-and-russia-plan-joint-research-order-regulate-arctic-fishing> [Letöltve: 2021.10.09.]
- Danish Government, Social Democrats, Danish People’s Party, és Social-Liberal Party, *Defence Agreement 2018-2023*, 2018
- Denmark, Canada, Norway, Russian Federation, és United States of America, *The Ilulissat Declaration* (Ilulissat, 2008)
- Dennis, C., „US officials welcome Norway’s new F-35 capabilities in an increasingly competitive Northern Europe”, *Stars and Stripes*, 2019, <https://www.stripes.com/news/europe/us-officials-welcome-norway-s-new-f-35-capabilities-in-an-increasingly-competitive-northern-europe-1.608872> [Letöltve: 2020.11.12.]
- Department of Defense, *Report to Congress on Arctic Operations and the Northwest Passage*, 2011
- Desjardins, J., „The Energy and Mineral Riches of the Arctic”, *Visual Capitalist*, 2016, <https://www.visualcapitalist.com/energy-and-mineral-riches-of-the-arctic/> [Letöltve: 2020.11.13.]
- DNV, „DNV GL approves first vessel to comply with IMO Polar Code”, 2016, <https://www.dnv.com/news/dnv-gl-approves-first-vessel-to-comply-with-imo-polar-code-58093> [Letöltve: 2021.11.05.]
- , „First Norwegian vessel to comply with new IMO Polar Code”, 2016, <https://www.dnv.com/news/first-norwegian-vessel-to-comply-with-new-imo-polar-code-82386> [Letöltve: 2021.11.05.]
- Doel, R. E., R. M. Friedman, J. Lajus, S. Sorlin, és U. Wrakberg, „Strategic Arctic science: National interests in building natural knowledge - interwar era through the Cold War”, *Journal of Historical Geography*, 44 (2014), 60–80, <https://doi.org/10.1016/j.jhg.2013.12.004>
- Dr. Nagy, S. A., *Hidroökológia* (Debrecen, 2013)
- Dunbar, M., és W. Barr, „Arctic - Study and exploration ”, *Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Arctic/Study-and-exploration> [Letöltve: 2020.12.03.]
- Duxbury, C., „The 5 most important races for the Arctic”, *Politico*, 2020, <https://www.politico.eu/article/5-races-for-the-arctic-trade-resources-supremacy-tourism-salvation/> [Letöltve: 2021.04.17.]
- EHSO, „Causes of Climate Changes: Changes in Ocean Currents”, 2020, <http://www.ehso.com/climatechange/climatechange-causes-oceancurrents.php> [Letöltve:

2020.11.07.]

Engineering and Mining, „Russia’s Rosatom Plans to Launch Lithium Mines in Siberia, Arctic”, 2021, <https://www.e-mj.com/breaking-news/russias-rosatom-plans-to-launch-lithium-mines-in-siberia-arctic/> [Letöltve: 2021.10.08.]

Fletcher, S., B. Higman, A. Chartier, és T. Robertson, *Adherence to Bering Strait Vessel Routing Measures in 2019* (Plymouth, 2019)

Frederiksen, M., „How the Arctic Economic Council is Creating Connections in the Arctic”, *Arctic Circle*, 2021, <https://www.arcticcircle.org/journal/how-the-arctic-economic-council-is-creating-connections> [Letöltve: 2021.11.07.]

Gady, F.-S., „Russia and China in the Arctic: Is the US Facing an Icebreaker Gap? ”, *The Diplomat*, 2015, <https://thediplomat.com/2015/09/russia-and-china-in-the-arctic-is-the-us-facing-an-icebreaker-gap/> [Letöltve: 2021.10.24.]

Geology.com, „Phlogopite: The Brown Mica, Rich in Magnesium”, <https://geology.com/minerals/phlogopite.shtml> [Letöltve: 2021.10.08.]

Glasby, G.P. , Voytekhovsky, Y. L., „Arctic Russia: Minerals and Mineral Resources”, *geochemical society*, 2009,

Government of Canada, „Arctic and Northern Policy Framework International chapter”, 2019, <https://www.rcaanc-cimnac.gc.ca/eng/1562867415721/1562867459588> [Letöltve: 2021.10.31.]

———, „Canada’s Arctic and Northern Policy Framework”, 2019, <https://www.rcaanc-cimnac.gc.ca/eng/1560523306861/156052330587#s6> [Letöltve: 2021.10.31.]

Government Offices of Sweden, *Sweden’s strategy for the Arctic region* (Stockholm, 2011)

———, *Sweden’s strategy for the Arctic region* (Stockholm, 2020)

Government of Finland, „Finland’s Strategy for the Arctic Region 2013. Government resolution on 23 August 2013”, *Prime Minister’s Office Publications* (Prime Minister’s Office, 2013)

Grätz, J., „The Arctic: Thaw with Conflict Potential”, *CSS analysis in security policy*, 118:118 (2012), 1–4

GRID-Arendal, „Population distribution in the circumpolar Arctic, by country (including indigenous population)”, 2008, <https://www.grida.no/resources/7154> [Letöltve: 2020.11.06.]

———, „Background to UNCLOS”, 2014, <http://www.continentalshelf.org/about/1143.aspx> [Letöltve: 2021.11.12.]

- Grønnestad, K. S., „What Is the Arctic? ”, *BarentsWatch*, 2016,
<https://www.barentswatch.no/en/articles/Hva-er-Arkis/> [Letöltve: 2020.12.02.]
- Guardian, T., „Russia lays claim to vast areas of Arctic”, 2015,
<https://www.theguardian.com/world/2015/aug/04/russia-lays-claim-to-vast-areas-of-arctic-seabed> [Letöltve: 2021.10.08.]
- Hadházi, D., „LASH hajózás”, *Online Vízügyi Szótár*, <http://www.gwpszotar.hu/kifejezes/8047>
 [Letöltve: 2021.10.24.]
- Ham, W., „U.S., Russia Propose Voluntary Bering Strait Shipping Routes”, *U.S. Department of Defense*, 2018, <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1423960/us-russia-propose-voluntary-bering-strait-shipping-routes/> [Letöltve: 2021.10.09.]
- Harris, S., „Early-Warning Radar ”, *The Canadian Encyclopedia*, 2006,
<https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/early-warning-radar> [Letöltve: 2020.12.04.]
- Hart, J., „Remembering the Arctic Convoys:Sailors, merchant marines undertake perilous journeys during world war II”, *AllHands Magazine of the U.S. Navy*, 2017,
<https://allhands.navy.mil/Stories/Display-Story/Article/1840419/remembering-the-arctic-convoys/> [Letöltve: 2020.12.03.]
- Heininen, Lassi; Sergunin, Alexander; Yarovoy, G., „Russian Strategies in the Arctic : Avoiding a New Cold War”, 2014
- Heleniak, T., „The future of the Arctic populations”, *Polar Geography*, 44:2 (2021), 136–52,
<https://doi.org/10.1080/1088937X.2019.1707316>
- Henriques, M., „The rush to claim an undersea mountain range”, *BBC*, 2020,
<https://www.bbc.com/future/article/20200722-the-rush-to-claim-an-undersea-mountain-range>
 [Letöltve: 2021.11.12.]
- Historic American Engineering Record, creator, U.S. Air Force, Ballistic Missile Early Warning System, Lincoln Laboratory, Systems Research Group, General Electric, és mtsai., „Clear Air Force Station, Ballistic Missile Early Warning System Site II, One mile west of mile marker 293.5 on Parks Highway, 5 miles southwest of Anderson, Anderson, Denali Borough, AK”, *Library of Congress* (Washington, D.C., 1968)
- Hoag, H., „Nations Negotiate Fishing in Arctic High Seas”, *The New Humanitarian*, 2016,
<https://deeply.thenewhumanitarian.org/arctic/articles/2016/04/28/nations-negotiate-fishing-in-arctic-high-seas> [Letöltve: 2021.10.08.]
- Hoffman, T., G. Kajtár, G. Kardos, T. Kende, T. Lattman, J. Mink, és mtsai., *Nemzetközi Jog*, szerk.

- G. Kardos és T. Lattman (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2015)
- Holland, A., „National Security in a Rapidly Changing Arctic: How a Lack of Attention to the Arctic is Harming America’s Interests”, *Georgetown Journal of International Affairs*, 15:1 (2014), 79–88
- Institution, W. H. O., „Arctic Ocean Circulation”, <https://www.whoi.edu/know-your-ocean/ocean-topics/polar-research/arctic-ocean-circulation/> [Letöltve: 2020.12.02.]
- International Democracy Watch, „Arctic Council”, <http://www.internationaldemocracywatch.org/index.php/monitored-igos/interregional-organisations/565-arctic-council> [Letöltve: 2020.10.24.]
- International Maritime Organization, „International Code for Ships Operating in Polar Waters (Polar Code)”, <https://www.imo.org/en/OurWork/Safety/Pages/polar-code.aspx> [Letöltve: 2021.10.23.]
- , „Introduction to IMO”, <https://www.imo.org/en/About/Pages/Default.aspx> [Letöltve: 2021.11.03.]
- , „Shipping in polar waters”, <https://www.imo.org/en/MediaCentre/HotTopics/Pages/Polar-default.aspx> [Letöltve: 2021.11.05.]
- Johnson, T., és A. Heiss, „International Organization and Global Governance”, in G. T. Weiss és R. Wilkinson (szerk.), *International Organization and Global Governance*, 2nd kiad. (London, 2018), o. 123–34, <https://doi.org/10.4324/9781315301914>
- Käpylä, J., és H. Mikkola, *Arctic Conflict Potential - Towards an extra-arctic Perspective* (Helsinki, 2012)
- Keohane, R. O., és J. S. J. Nye, *Power and Interdependence*, 4th kiad. (Pearson Education Inc., 2012)
- Klimenko, E., „Russia’s new Arctic policy document signals continuity rather than change”, *Stockholm International Peace Research Institute*, 2020, <https://www.sipri.org/commentary/essay/2020/russias-new-arctic-policy-document-signals-continuity-rather-change> [Letöltve: 2020.12.05.]
- Koivurova, T., „Analysis: The Arctic conflict - truth, fantasy or a little bit of both?”, *High North News*, 2016, <https://www.highnorthnews.com/en/analysis-arctic-conflict-truth-fantasy-or-little-bit-both> [Letöltve: 2021.04.20.]
- Lavrov, S., *Priorities of the Russian Chairmanship in the Barents Euro-Arctic Council 2015-2017* (Moscow, 2015)
- Leslie-Anne, D. P., „The Case for America joining the United Nations Convention on the Law of the

- Sea | Royal United Services Institute”, *Rusi*, 2015, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/case-america-joining-united-nations-convention-law-sea> [Letöltve: 2021.10.12.]
- Liebermann, O., és E. Kaufman, „Top US general Mark Milley meets with his Russian counterpart in Finland”, *CNN*, 2021, <https://edition.cnn.com/2021/09/22/politics/milley-russia-meeting-finland/index.html> [Letöltve: 2021.10.09.]
- Łukasz, K., F. Thomas, és R. Denitsa, „Existing Arrangements to manage incidents in the euro-atlantic are”, in *Managing Hazardous Incidents in the Euro-Atlantic Area: A New Plan of Action* (European Leadership Network, 2016)
- Mager, D., „Climate Change, Conflicts and Cooperation in the Arctic: Easier Access to Hydrocarbons and Mineral Resources?”, *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 24 (2009), 347–54, <https://doi.org/10.1163/157180809X421798>
- Medvedev, D., „Basics of the state policy of the Russian Federation in the Arctic for the period till 2020 and for a further perspective”, *Arctic Knowledge Hub*, 2008, <http://www.arcticsearch.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020> [Letöltve: 2021.10.22.]
- Melino, M., és A. H. Conley, „The Ice Curtain: Russia’s Arctic Military Presence”, *Center for Strategic and International Studies*, <https://www.csis.org/features/ice-curtain-russias-arctic-military-presence> [Letöltve: 2021.10.24.]
- Micallef, J. V., „President Trump’s New Polar Strategy Is the First Step to Defending the Arctic”, *Military.com*, 2020, <https://www.military.com/daily-news/opinions/2020/08/04/president-trumps-new-polar-strategy-first-step-defending-arctic.html> [Letöltve: 2020.12.04.]
- MINING.COM, „RANKED: Top 10 zinc mines in the world”, 2020, <https://www.mining.com/featured-article/ranked-top-10-zinc-mines-in-the-world/> [Letöltve: 2021.11.03.]
- Ministry of Foreign Affairs, *Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020*, 2011
- , *Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020* (Copenhagen, 2011)
- Moe, A., D. Fjaertoft, és I. Øverland, „Polar Geography Space and timing: why was the Barents Sea delimitation dispute resolved in 2010?”, *Polar Geography*, 34 (2011), <https://doi.org/10.1080/1088937X.2011.597887>
- Muir, M. A. K., „Arctic Resource Development and Climate Impacts, Adaptation and Mitigation Project: Initial Summary of Climate Impacts and Adaptation for EArctic Resource Development and Climate Impacts, Adaptation and Mitigation Project: Initial Summary of Climate Impac”,

- 2012, <http://arctic.ucalgary.ca/sites/arctic.ucalgary.ca/files/December-2012-MAKMuir-ArcticResourceDevelopment-ClimateImpactsAdaptation.pdf> [Letöltve: 2021.11.03.]
- NASA, „Arctic Sea Ice Minimum”, 2020, <https://climate.nasa.gov/vital-signs/arctic-sea-ice/> [Letöltve: 2020.11.07.]
- , „Global Warming vs. Climate Change”, 2020, <https://climate.nasa.gov/resources/global-warming-vs-climate-change/> [Letöltve: 2020.11.07.]
- National Defence and the Canadian Armed Forces, „North Warning System”, 2012, <http://www.forces.gc.ca/en/news/article.page?doc=north-warning-system/hgq87x9w> [Letöltve: 2020.11.08.]
- National Ocean Economics Program, „Arctic Fisheries”, 2017, <https://www.oceaneconomics.org/arctic/fisheries/> [Letöltve: 2021.11.03.]
- National Snow and Ice Data Center, „Climate Change in the Arctic”, 2020, https://nsidc.org/cryosphere/arctic-meteorology/climate_change.html [Letöltve: 2020.12.02.]
- Naval History, „Russian Convoys, 1941-1945”, 2011, <https://www.naval-history.net/WW2CampaignsRussianConvoys.htm> [Letöltve: 2021.11.12.]
- Nilsen, T., „Russian navy to hold live-fire exercise off Northern Norway”, *The Independent Barents Observer*, 2019, <https://thebarentsobserver.com/en/security/2019/08/russian-navy-announces-comprehensive-exercise-northern-norway> [Letöltve: 2021.10.22.]
- Nordregio, „Indigenous population in the Arctic regions”, 2010, <https://archive.nordregio.se/en/Maps/01-Population-and-demography/Indigenous-population-in-the-Arctic-regions/index.html> [Letöltve: 2020.11.06.]
- Norwegian Ministry of Defence, *Future acquisitions for the Norwegian Defence*, 2021
- Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Norway's arctic policy* (Oslo, 2014)
- Norwegian Ministry of Foreign Affairs, Ministry of Local Government and Modernisation, I. and F. Ministry of Trade, és Office of the Prime Minister, *The Norwegian Government's Arctic Policy* (Oslo, 2021)
- Nowak, D., „Russian warships to patrol Arctic”, *The Guardian*, 2008, <https://www.theguardian.com/world/2008/jul/15/russia.arctic> [Letöltve: 2021.10.10.]
- O'Dwyer, G., „Norway and Russia sharpen transparency pact on warship, aircraft moves”, *Defense News*, 2021, <https://www.defensenews.com/global/europe/2021/08/20/norway-and-russia-sharpen-transparency-pact-on-warship-aircraft-moves/> [Letöltve: 2021.10.31.]

Office of the Under Secretary of Defense, *Report to Congress Department of Defense Arctic Strategy* (Virginia, 2019)

Okuyama, M., „International research planned to manage Arctic fish stocks”, *Nikkei Asia*, 2021, <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/International-research-planned-to-manage-Arctic-fish-stocks> [Letöltve: 2021.10.10.]

Osboorn, K., „Russia’s Arctic Icebreakers Could Conduct Armed Military Missions”, *The National Interest*, 2021, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/russia-s-arctic-icebreakers-could-conduct-armed-military-missions-176243> [Letöltve: 2021.10.24.]

Østhagen, A., „Ukraine Crisis and the Arctic: Penalties or Reconciliation?”, *The Arctic Institute*, 2014, <https://www.thearcticinstitute.org/ukraine-crisis-arctic-penalties-reconciliation/> [Letöltve: 2021.04.25.]

———, „The Arctic Coast Guard Forum: Big Tasks, Small Solutions”, *The Arctic Institute*, 2015, <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-coast-guard-forum-big-tasks/> [Letöltve: 2021.04.24.]

Paterson, W. S. B., N. Baker, és A. Heenan, „Arctic Circle”, *The Canadian Encyclopedia*, 2006, <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/arctic-circle> [Letöltve: 2020.12.02.]

Patowary, K., „The Last German Surrender”, *Amusing Planet*, 2020, <https://www.amusingplanet.com/2020/01/the-last-german-surrender.html> [Letöltve: 2020.12.03.]

Petropavlovsk, K., „Russian border guards, US Coast Guard conduct joint patrolling in Bering Sea”, *TASS*, 2019, <https://tass.com/society/1063239> [Letöltve: 2021.10.10.]

Piffero Spohr, A., J. Da Silva Höring, L. Gimenez Cerioli, B. Lersch, és J. G. Albes Soares, „The Militarization of the Arctic: Political, Economic and Climate Challenges”, *Model United Nations Journal UFRGSMUN*, 1 (2013), 11–70

Polarinstitutt, N., „The marginal ice zone”, <https://www.npolar.no/en/themes/the-marginal-ice-zone/> [Letöltve: 2020.12.02.]

Royde-Smith, J. G., és A. T. Hughes, „World War II”, *Britannica*, 2020, <https://www.britannica.com/event/World-War-II> [Letöltve: 2020.12.03.]

Schreiber, M., „U.S. and Russia sign new maritime pollution agreement, conduct joint Bering Sea patrol”, *Arctic Today*, 2021, <https://www.arctictoday.com/u-s-and-russia-sign-new-maritime-pollution-agreement-conduct-joint-bering-sea-patrol/> [Letöltve: 2021.10.09]

Schuler, M., „Russian Shuttle Tanker Certified to IMO’s Polar Code”, *gCaptain*, 2016, <https://gcaptain.com/russian-shuttle-tanker-becomes-first-ship-certified-to-imos-polar-code/> [Letöltve: 2021.11.05.]

- SIPRI, „SIPRI Military Expenditure Database”, <https://www.sipri.org/databases/milex> [Letöltve: 2021.10.27.]
- Søreide, I. E., *The Norwegian Chairmanship of the Barents Euro Arctic Council 2019-2021* (Oslo, 2019)
- Staalesen, A., „Russia sets out stringent new rules for foreign ships on the Northern Sea Route ”, *Arctic Today*, 2019, <https://www.arctictoday.com/russia-sets-out-stringent-new-rules-for-foreign-ships-on-the-northern-sea-route/> [Letöltve: 2021.10.22.]
- Stolyarov, G., „Russia starts operation to lay undersea fibre optic cable through Arctic”, *Reuters*, 2021, <https://www.reuters.com/technology/russia-starts-operation-lay-undersea-fibre-optic-cable-through-arctic-2021-08-06/> [Letöltve: 2021.11.03.]
- Subcommission established for the consideration of the Submission made by the Russian Federation, *Summary of Recommendations of the Commission on the Limits of the Continental Shelf in Regard of the Partial Revised Submission Made by the Russian Federation in Respect of the Sea of Okhotsk on 28 February 2013* 10, 2014
- Tarján M., T., „1873. augusztus 30. A Ferenc József-föld felfedezése”, *Rubicon*, http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1873_augusztus_30_a_ferenc_jozsef_fold_felfedezese [Letöltve: 2020.10.23.]
- TASS, „Rescue drone taking off from water developed in Russia”, 2021, <https://tass.com/economy/1343447> [Letöltve: 2021.10.10.]
- Tengerügyi és Halászati Főigazgatóság, „Arctic: Agreement to prevent unregulated fishing enters into force”, *Európai Bizottság*, 2021, https://ec.europa.eu/oceans-and-fisheries/news/arctic-agreement-prevent-unregulated-fishing-enters-force-2021-06-25_hu [Letöltve: 2021.10.08.]
- The Arctic Portal, „Exclusive Economic Zones”, <https://portlets.arcticportal.org/exclusive-economic-zones> [Letöltve: 2020.12.05.]
- The Maritime Executive, „Polar Code Builds on SOLAS, MARPOL and STCW”, 2016, <https://www.maritime-executive.com/article/polar-code-builds-on-solas-marpol-and-stcw> [Letöltve: 2021.11.05.]
- The Moscow Times, „Russia Claims Continental Shelf in Arctic Ocean”, 2021, <https://www.themoscowtimes.com/2021/04/12/russia-claims-continental-shelf-in-arctic-ocean-a73566> [Letöltve: 2021.10.08.]
- Tom Barry, Dominique Berteaux, Helga Bültmann, Jørgen S. Christiansen, Joseph A. Cook, Anders Dahlberg, és mtsai., *Arctic Biodiversity Assessment Status and trends in Arctic biodiversity*

(Akureyri, 2013)

Tranter, E., „»You cannot claim any more:« Russia seeks bigger piece of Arctic », *CBC News*, 2021, <https://www.cbc.ca/news/canada/north/russia-arctic-ocean-canada-united-nations-continental-shelf-1.5983289> [Letöltve: 2021.10.08.]

Trump, D. J., „Memorandum on Safeguarding U.S. National Interests in the Arctic and Antarctic Regions », 2020, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/memorandum-safeguarding-u-s-national-interests-arctic-antarctic-regions/> [Letöltve: 2020.12.04.]

Wallström, M., *Program and priorities of the Sweden Chairmanship in the Barents Euro-Arctic Council 2017-2019* (Stockholm, 2017)

Yuferev, S., „Ice Worm Project”, *Top war*, 2019, <https://en.topwar.ru/153374-proekt-ledjanoj-cherv.html> [Letöltve: 2020.11.08.]

Zandee, D., K. Kruijver, és A. Stoetman, *The future of Arctic security The geopolitical pressure cooker and the consequences for the Netherlands Clingendael Report* (Hague, 2020)

Zimán, G., „Mi a különbség a Vermikulit és a Perlit között? - », *Royal Brinkman*, <https://royalbrinkman.hu/tudasbazis/altalanos-noevenytermesztes/kulonbseg-vermikulit-perlit> [Letöltve: 2021.10.08.]